

KURUCI

eknizky.sk

LADISLAV NÁDAŠI -
JÉGÉ

KURUCI

LADISLAV NÁDAŠI - JÉGÉ

eknizky.sk

Kuruci by Ladislav Nádaši - Jégé is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License, except where otherwise noted.

KURUCI

Pred niekoľkými rokmi bol som viac rás navštíviť v jeho kaštieli chorého pána Aurela Strážnického. Keď sa jeho stav polepšil, starý pán — ozajstná živá kronika — poukazoval mi rozličné starožitnosti a medzi týmito i galériu svojich dedovských podobizien. Boli to veru, z umeleckého stanoviska, slabé obrazy, hádzuce nie veľmi skvelé svetlo na našich maliarov minulých stoliť. Robili vôbec dojem diel dnešných primitivizujúcich umelcov, ktorí, urobiac tabulu rasu a odhodiac stranou všetky výdobytky doterajších maliarov, hľadajú nové smery, poháňaní nie tak túžbou razit cestu pravde, ako vyniknúť novotou. Medzi tými mnohými nemými tvármi bola podobizeň mladej ženy, z ktorej ani nezručnosť maliarova nemohla zotrieť všetku originalitu a akúsi prešibanú lúbeznosť. Popri tomto obraze visela i podobizeň jej muža, ktorej tiež nebolo možno odtajiť istú inteligenciu. Starý pán ma pochválil, že som vynašiel najzaujímavejších ľudí z celej famílie, a vyzozprával mi hodne obširne i ich históriu.

Umienil som si podať ju i širšiemu obecnstvu, nie pre jej obzvláštnu zaujímavosť, ale ako dôkaz toho, že charakternejší a rozvažitejší ľudia netvoría svoje politické a sociologické presvedčenie na základe azda nejakých hlbších štúdií a rozjímaní, ale skoro vždy tlačením alebo nesením pomermi, ktoré vplývajú na ich beh života. Je to vážne memento pre ľudí, majúcich v moci osudy národa. Po druhé sa mi zdala i postava tej ženy, Sabíny Strážnickej, jednako natoľko zaujímavou, že v zhľuku dnešných a i vtedajších, len širokou cestou malicherného osobničkárskeho egoizmu sa uberajúcich ľudí zasluhuje spomienky čo i len môjho skromného pera.

V priestrannej, ale nízkej izbe, zaplnenej všelijakým náradím, poukladaným ako v sklade, husto jedno pri a na druhom, sedeli pri ťažkom dubovom stole, blízko malých zamrežovaných obľokov, Imro Strážnický a Matej Byvar, dvaja už starší statkári z jednej dediny. Strážnický bol štíhly, vysoký, plešivý muž, milej, vždy sa usmievajúcej tváre; Byvar prešediveno červenovlasý, zavalitý, tiež vysoký, medenočervenej tváre a odutých úst; ruky mal veľké, žilnaté, pehavé,

porastené i na prstoch vlasmi, robiace dojem, že by nebolo dobre sa do nich dostať. Na stole bol pred nimi hlinený krčah s vínom a dva rozdielne poháre a na lopári veľká šunka s dlhým, do nej zapichnutým nožom.

Mužovia sa zhovárali, ujedajúc a popíjajúc si.

— Nuž už zasa nemáš peňazí! Ty si len ľahkomyselný človek! Bolo by ťa bývalo zavrieť. Možno, že by i teraz múdrejšie bolo pre tvoju rodinu, keby si sedel na vidieckom dome, — hovoril hrubým hlasom, s urážlivým prízvukom Byvar.

Strážnický sa smial, ako keby ho štekli.

To je pravda, ty si už dobrý priateľ. Pre teba by mohol človeka i parom uchytiť. Nuž ale, Matko, pozriže, veď mi ešte i ty požičiaš tých dvetisíc zlatých, čo mi treba, — hovoril Strážnický posmešne, zatlačajúc si prstom tabak do penovky.

Ja? Čo si myslíš o mne, veď som sa nezošale! — skríkol Byvar najedovane, buchnúc pästou na stôl.

Aký si ty len prchký, Matko. Pozri, celý kaštieľ mám hotový, chýba len strecha, obloky a dvere, a budem bývať ako gróf. Na môj dušu, Pálfy sa mi nevyrovná. Ale ja viem, Čo teba mrzí: záviš ťa pasie, milý braček, záviš. Ty, taký boháč, a bývaš ani v stajni. Veď sa človek ide zadusiť v tvojej kúrii: keď len fajku vyfajčíš v izbe, keď otvoríš oblok, tak sa ti valí dym navonok, ani Čo by horelo.

Byvar mu skočil vrieskajúc do reči:

No, taký blázon som nie ako ty. Zdedí desaťtisíc zlatých a myslí si, že za to postaví grófsky kaštieľ! A teraz dlh na dlh. Dobre by sa ti boli zišli tie peniaze, dobre, veď vždy grošom smrdíš, ty hladoš, ty!

Keby som bol mal tie peniaze ešte predlanským, keď tu chodili kuruci-labanci, boli by mi ich krásne vzali, hahahá, hohohó, takto im klepli zuby naprázdno. Veru tak. Ale teba mrzí, že si musel i na našich drahých labancov rýpať tisíce. Hahaha! — smial sa Strážnický, prehnúc sa na stolicu.

— Ale čo ty táraš ani na mukách. Labanci dostali odo mňa figu borovú a kurucov som vyplatil zo stoličných peňazí. A dobytok zajali i tebe, len tak ako druhým. Môžeš si i ty dľaň ofúknuť.

Imro sa usmial.

Veru mi zajali, lotri. Šťastie, že len samé škopenice, dobré boli za hoľou. No ale, Matko, okrem špásu, požičaj ešte tých dvetisíc zlatých, dám ti Zábrenie do zálohu. Veď je to hodno i päť ráz toľko, a už len musím, čo pre hanbu, ten kaštieľ dostaviť.

Nedám, nedám, nedám! Všetko premárniš, škoda peniaze vyhadzovať.

Keď nedáš, nedáš. Nájdem viac lásky u žida. Preto sa nehnevaj. Vypi si radšej! — núkal ho Strážnický pohárom.

Byvar, hoci sa i hneval, ale preto si vypil.

Nedbám, vypijem, ale groši jednako nedám!

Vtom vošla dnu lenivým krokom vysoká, tučná pani, veľmi nedbalo oblečená. Jej črty tváre boli pekné, ale bez duše.

Čože sa zasa vadíte, počuť vás až v pitvore kričať. Imro, akýže si ty domáci, keď sa s kmotrom vadíš?

Pani bola Strážnického žena. Pristúpila ku stolu a odrezala si kus šunky.

Čože nejete z tej šunky, veď je dobrá. Nože, pán kmotor, no, — núkala Byvara, odrežúc hodný rezeň a podávajúc mu ho koncom noža.

Byvar ho uchytíl špinavými prstami a vopchal do úst taký kus, že mu obidve líca vydulo.

Hľa, veru by si sa mohla obriadit', keď ideš medzi svet. Hanba pozrieť, aká si, — hrešil zasa ženu Strážnický.

Drgla plecom.

Ale čo tam, veď je kmotor nie cudzí; vie, že sa nemôžeme paráditi, keď žijeme teraz v tejto kutici. Načo si začal ten kaštieľ stavať, to keby si radšej nahliadol, to! A teraz sa ani neobzriete o tých chlapov vo dvore. Tak sa mi zdá, že nič nerobia, len sekerami po dreve vyklepkávajú.

Ozaj bolo počuť rúbanie a klopanie do taktu pracujúcich tesárov.

Vyšli von, pričom Byvar nezabudol naplniť a vyprázdniť svoj pohár, lebo by mu šunka bola mohla zaškodiť.

Ohromný dvor bol založený hľbami okrúhleho a už okresaného dreva, medzi ktorými bola pôda zahádzaná kresanicami. Na konci dvora stála na malej výšinke ešte neovakovaná, roštovaním obložená novostavba, na ktorú začali klásť stolicu strechy.

Budova, ktorú staval Imro Strážnický, zasluhovala meno kaštieľa. Bola poschodová, z oboch strán s vežami, naprostriedku s rizalitom, silne do popredia vystupujúcim. Jedna veža už mala hotovú cibulovitú baroknú strechu.

Mužovia podišli k domu a Byvar krútil hlavou a šomral pri chôdzi:

Čo si to ty len zmyslel! Taký veľkopanský dom stavať bez peňazí! Taký žobrák žobrácky!

Strážnický sa smial.

Maťko, ty si blázon. Teraz, keď mi nechceš požičať, môžem ti i ja nadať. Pozri, v panskom dome bývajú vždy páni. A keď ja nie, ale pamätaj moje slová:

moje deti budú pánmi. Keď budú bývať v takom kaštieli, tak sa pousilujú, aby si zaopatřili, Čo treba k panskému žitiu. Ty si boháč a nie si pán, ale skuhroš, lebo bývaš v takej starej chalupe. Ani by ti nesvedčilo byť pánom.

To sú daromné reči, čo táraš. Žobrák je žobrákom, čo i v paláci býva.

Přišli k tesárom, ktorí pánov ponížene pozdravili, prestanúc na chvíľu pracovať. Byvar skričal na nich:

Robte, naničhodníci! — a jednému z nich skočil schválne podkutou čižmou na bosú nohu.

Mladý tesár zaskučal a sta ubitý pes priskočil do práce a s ním i ostatní; neopovážili sa ani len mrzko pozrieť na Byvara, ktorý bol slúžnym okresu a veľmi radodajný v palicovaní.

Strážnický pokrútil hlavou a hodil rukou, lebo vedel, že každá poznámka by náramného človeka len väčšmi rozlútila.

Tu ty ešte máš mnoho práce, — riekol Byvar, — dom je prázdny, ničoho tu ešte nemáš; obloky, dvere, podlahu a zariadenie! Všetko chybí. Jojojój, čo je na to dvetisíc zlatých? To je ani psovi mucha.

Eh, čo tam! Pomaly bude všetko, len by som bol pod strechou, aby mi na múry nepršalo. Pozri, už mám i címer hotový, — ukazoval Strážnický na pekne vykresanú mramorovú tabuľu, stojacu v priestranom pitvore kaštiela. Na mramore bol reliéfne vykresaný címer Strážnických, a to muž s mongolskou hlavou v ruke a tento nápis: Has aedes aedifi cavit Emmericus Strážnický de Podhora et Porúbka annis Domini MDCCIV-

MDCCVL

Neverím, že by si bol toho roku hotový, neverím, — ušklabil sa Byvar.

Budem s božou pomocou, budem, — riekol Strážnický, prekračujúc kamenný prah pitvora navonok; pritom sa potkol a padnúc na jedno koleno, udrel sa píšťalou o ostro okresaný prah.

Eh, potvora, tuto mi bude podkladať nohu, — zvolal, vyskočiac rezko, a zasmial sa. — Bohďaj ho, ale som sa dobre šuchol, — i zohol sa a pošúchal si sáru na udretej nohe.

Keďže nedostal od Byvara peňazí, Strážnický vysadol na druhý deň ráno na koňa a išiel do stoličného sídla, asi na míľu vzdialeného, vyhľadať žida Amšla, ktorému už bol niekoľko tisíc dlžen, aby si vypožičal od neho potrebnú sumu. Cestou ho udretá noha, na ktorú mu žena priviazala kúsok starého loja, pobolievala, ale nedbal veľmi na to. Bol už i väčšmi pokaličený, a zahojilo sa to. V meste išiel k sudcovi Borákovi, u ktorého bol patvaristom jeho syn Marcel.

Mal chlapca rád a tešil sa vždy, keď sa s ním zišiel. Marcel sa ponášal na otca, lenže bol vážnejší, hoci mu do smiechu tiež nebolo ďaleko. Marcel bol asi dvadsaťštyriročný, usilovný šuhaj, ktorý však nevyhýbal ani zábavke v dobrej spoločnosti. Bol miláčikom župana, lebo znamenite aranžoval všetky jeho zábavy a kdejaké politické oslavy a manifestácie. Mával podarené oslavné reči pri víťazstvách kráľovských vojsk a viedol krásne bandériá. Bol vôbec jedným z hlavných činiteľov kráľovi vernej strany, ktorá dominovala v stolici. I obecenstvo ho rado malo pre jeho vlúdne a priateľské spôsoby.

Strážnický zachytil chlapca v kancelárii a odvliekol ho do hostinca do vidieckeho domu.

Aký dobrý vietor vás dovial sem, pán otec? — pýtal sa Marcel, keď sedeli za stolom pri pohári vína.

Horkýže tam dobrý! Už zasa niet groši. Ale myslím, že mi žid ešte požičia, keď Byvar už nechce dať.

Nechce? — ozval sa Marcel a zapálil sa. — Čo robí Sabína?

Strážnický sa zasmial.

Tebe je, pravda, Sabína prvšia ako otcove groše. Nezhováral som sa s ňou, ale keď som išiel popred ich dom, kývala mi i hlavou i rukou na pozdravenie. Iste nie pre mňa.

Škoda, že ona nerozhoduje nad otcovými peniazmi; myslím, že by sme ich ľahšie dostali.

Veru hádam. A ako si s ňou? — pýtal sa Strážnický, hľadiac skúmavo prížmúrenými očami na syna.

Nuž, radi sa máme. Ale starý vrčí na mňa, ako dvorný pes na cudzieho, keď ma zazrie s ňou či v záhrade, či v poli.

Je to ozaj zázrak, kde sa to dievča v tom dome vzalo. Taký otec, a taká dcéra! Na koho sa to len udalo?

Viete, otec, tak okolo prsta tej osoby neokrútite. S tou len to môžete urobiť, čo ona chce.

Hm, taká je to osôbka? Nuž, pravda, ty ju lepšie znáš, ja sa s ňou veľmi nezapodievam. Ko mne je vždy milá a vlúdna.

O tom je nie reč, že by nebola milá, ale tej moci nemáte nahovoriť ju na niečo, čoho ona raz nechce urobiť.

Strážnický sa zasmial, kývajúc hlavou, ale zrazu zjojkal a chytil sa rukou za nohu.

Potvora akási, ako ma domfza.

Čože vám je, pán otec? — pýtal sa Marcel ustarostene.

Ale nič. Tlkol som sa včera o píšťel a to trochu pobolieva. Teraz som sa urazil o ňu, nuž som zjajkol.

Počujte, pán otec, podte k felčiarovi, nech vám nohu pozrie. Pôjdem s vami, — skočil Marcel zo stolice.

Ale že ti je náhlo! Ani mi na um neprichodí peniaze vyhadzovať. Sadni si.

Ja zaplatím za vás. Vyhral som včera v kartách. Mám peňazí ani pliev. Podte, — a chytil otca a ťahal ho.

Strážnický sa smial, že mu skoro slzy tiekli.

Chlapče, čože sa ti robí? Veď by to bol posmech ísť ku felčiarovi pre oškúlenú nohu.

Posmech-neposmech. Starý Brezovický šesť týždňov vyležal pre oškúlenú nohu.

No, duša moja, ja veru nemám čas šesť týždňov ležať, a ani nebudem. Kedy prídeš do Podhory?

Ako len budem môcť. Viete, aký je starý Borák čudák.

Posedeli ešte chvíľu, rozprávajúc sa o rodinných a verejných veciach; potom vstali, a odoberúc sa, každý šiel po svojej práci. Strážnický mal ťažkosti s vypožičaním peňazí; židia žiadali veľké zálohy a veľké interesy.

Ale jednako vymohol od nich, čo chcel, viac svojím priateľským spôsobom a žartom, ako že by ich bol vábil obchod, lebo jeho majetok bol už dávnejšieho času hodne obťažný. Malú čiastku peňazí dostal v hotovosti a odišiel s ňou domov.

Asi o dva týždne neskoršie dala vicišpánka zavolať k sebe Marcela, ktorý sa hneď dostavil, lebo mu odkázala, že ide o vážnu vec. Marcel sa poklonil pred peknou a koketnou paňou, ktorá mu bola tetkou po materi.

Marcel, dostala som list z Podhory, — povedala, máchajúc papierom pred ním. — Pekné dievčatko mi píše, aby som ti povedala, že je tvoj otec chorý a že je potrebné urobiť s ním poriadok, lebo mama ho nerobí.

Marcel zbledol.

Čo, chudák otec je chorý? To iste tá nešťastná noha! A kto píše? Sabína?

Ako si uhádol! Bola navštíviť mamu a našla krstného otca v posteli. Áno, noha ho bolí. Nuž, čo urobíš?

Strašní sú to ľudia, nie žeby odkázali, čo sa deje! A náhodou som sa za celý čas nezišiel ani s jedným Podhoranom. Idem do Podhory naskutku a vezmem felčiara Frischa so sebou. Bože, bože, čo to len bude s tým otcom?

Vicišpánka ho potešila, ako vedela.

Za dobrú hodinu bol Marcel s felčiarom pri otcovi, ktorého noha bola veľmi zle: celá bola opuchnutá a zapálená a bolela ho. Matka, ako vždy, hovorila mnoho a robila málo; probovala kadejaké domáce lieky, kto čo poradil, a Strážnický sa na všetkom len smial.

Toľké parády robíte pre také hlúposti! Daj sa mi, bože, veci!

Keď ho noha bolela, držal jej žartovné reči, zakľajúc so smiechom tu i tu, keď ho väčšmi zamrzela.

Potvora akási, čo to vyčína také figle, nie žeby bolo rado, že si môže oddýchnuť!

Keď Marcel vošiel do izby, v ktorej ležal otec, sedela jeho mať pri ňom na stolci, držiac akýsi teplý obkladok na lone. Hovorila o čomsi, čo sa u susedov prihodilo, tak dlho, dokiaľ obkladok celkom nevychladol.

Nono, veď mi vychladla tá kára, no! — i zozbierala sa lenivo zasa ho zohriať.

Felčiar obzrel nohu a krútil nad ňou hlavou: nebolo to dobre. Urobil na nej dva rezy, ktorými vyšiel hnis a krv; Strážnickému sa poľahčilo.

Marcel ľutoval veľmi otca, ale sa trochu rozveselil, keď uvidel, že je teraz ešte veselší, ako býva, i odišiel s poľahčeným srdcom. Umienil si, že ho čím najskorej zasa navštívi, a naložil mladšiemu šestnástročnému bratovi, aby mu každý deň skrze posla odkázal, ako sa má otec.

Mladý Imro statočne odkazoval každý deň, čo mu otec povedal, že mu je zo dňa na deň lepšie. Strážnický, vidiac starostlivosť synovu, nechcel ho zarmútiť ani za svet, a preto ho klamal, hoci mu bolo stále horšie a horšie. Až asi o týždeň neskoršie povedal Imrovi, aby odkázal Marcelovi, že by prišiel, keď bude mať čas.

Marcel, tušiac najhoršie, trhal si vlasy, že zanedbal otca, že sa dal klamať, znajúc ho; pribehol zasa s felčiarom a našiel otca už na mukách, hovoriť už nevládal, len pohľadom a úsmevom privítal milé dieťa. Syn sa hodil na kolená pred otcovou posteľou a plakal prežalostne za dobrým človekom, ktorý nikdy nikomu neublížil a ktorého najväčšie previnenie bolo, že bol k svojej rodine pridobry.

Strážnický dokonale, hladiac rukou synovu hlavu.

Zvesť o skone dobrého pána sa rozniesla bleskom po celej dedine. Všade postávali hlúčky žien i chlapov a s poľutovaním hovorili o ňom. Mnoho citu nebolo v rečiach tých ľudí, viac obavy, čo teraz donesie budúcnosť pre nich. Veď od povahy zemskeho pána záviselo celé ich blaho.

Strážnická prijala úder chladnokrvne, bola ona vôbec osoba flegmatická. Ktorúsi tú slzu utrela koncom zásterky a poznamenala:

— No-no, že sa tak skoro pominul! Ako to už len teraz bude bez neho? Veď sa tak o všetko staral, a teraz kto už zaopatrí, čo všetko treba? Už, hľa, by bolo treba soli, a nemá jej kto zaopatríť. Ale bude mu treba vyhľadať nejaké poriadne háby na tú smrť, keď sa už tak pominul.

I zobrala sa s dievkami prezerat truhly a šatníky.

Marcel odpravil zbytočného felčiara a obzrel sa potom po izbe. Bola to tá istá, v ktorej si bol jeho otec pred troma týždňami popíjal s Byvarom. Nikdy mu to tak nevystúpilo na oči ako teraz, v akom strašnom neporiadku a nečistote bolo v nej všetko. Nábytok bol polámaný, nečistý, na ňom porozhadzované šaty, nečistá bielizeň, ba i staré zbytky jedenia, a všade prachu, až ťažko.

Marcelovi tlačil žal za otcom srdce a teraz prilahla naň i starosť pre beznádejný stav ich majetku. Mat' je nedbalá a dlžôb — ako sa obával — vyše hlavy. Na šťastie matkin majetoček v Porúbke zostal neobťažný, lebo ona, v starosti o seba, nikdy ani na hrozby, ani na prosby nechcela privoliť, aby sa vzal naň dlh. o seba sa Marcel vôbec nestaral, ale osud brata a otcovho ináč veľkého majetku ho trápil. Veď chudák otec, optimista, čo sa preň nastaral, a to by malo byť všetko márne?

Stál, opretý o posteľ, na ktorej ležala usmievajúca sa mŕtvola otcova, a smutné myšlienky sa točili v jeho hlave, keď po lahučkom zaklopaní vošli do izby dve ženské. Bola to Byvarová s dcérou Sabínou. Počuli, že umrel pán z dolného konca, krstný otec Sabínin, i pribehli po susedsky pomôcť, poriadit' a poplakať. Na hlavách mali, na znak smútku, zahodené čierne šatky, a prvá ich práca bola, ako vošli, klaknúť pred posteľou mŕtveho a pomodlit' sa. Marcel sa zapálil, keď vošli, a klakol tiež, pozorujúc ich. Myslel na celkom iné, nie na modlitbu. Byvarová bola naoko a vystúpením možno najvšednejšia žena. Moho l ju niekto i viac ráz vidieť i zhovárať sa s ňou, no iste sa nepamätal na ňu. Nebolo na nej črty, ktorá by utkvela v pamäti. Zato Sabínu nikdy nezabudol, kto ju raz videl. Bola trochu nadprostredne vysoká a robila dojem silnej osoby, hoci nebola ani hrubých kostí, ani tučná. Jej gaštanové vlasy zahrávali určite dočervena a mala i krásnu bielu a ružovú pleť červenovlasých žien. Jej jemný orličí nos bol možno o myšlienku priveľký, ako i jej mäkké ústa, na ktorých spodná pera vyčnievala a ktoré bohvie prečo robili dojem zvláštnej dobroty. Bradu mala silnú, okrúhlu. Jej tvár nebola pravidelná, ale jej celý zjav bol akýsi povznesený a milý, a jednako sa každý prestal usmievať, keď pozeral na ňu.

Možno, že to zapríčiňovali dve kolmé vrásky nad nosom, ktoré často robili jej pozor vážnym, skoro smutným.

Keď sa pomodlili, vstali. Marcel pristúpil k tetke a bozkal jej ruku, stisnúc Sabíninu, ktorú mu bola podala. Sabína prebehla pohľadom po izbe, i zaboľelo ju, že bola v takom neporiadku, lebo vedela, že Marcela bude mrziť povedomie, že to musela spozorovať. Svojím láskajúcim hlasom mu vypovedala, ako ľutujú neočakávaný koniec krstného otca, a dala mu cítiť, ako bolestne účinkuje na ňu, že on trpí. Napokon sa spýtala:

— Kedy pochováte krstného otca? Iste v nedeľu?

Jej mať podotkla, že sa to rozumie samo sebou.

Marcel cítil podivné poľahčenie v pohľade na Sabínu. Jej oči mu hovorili, že ho má rada, že ho ľutuje, a mäkký stisk jej ruky ho uistoval, že ho neopustí. Bolo mu ako v tmavej noci blúdiacemu, keď zazrie zrazu blízko svetlo. Nikdy si so Sabínou nepovedali, že sa majú radi; to sa im zdalo celkom prirodzeným, akoby to inak ani nemohlo byť. Ich láska vyrástla nepovedome s nimi a zračila sa najmä v nekonečnej dôvere a v pocite spolupatričnosti jedného ku druhému. Zaiste za tým túžili, aby si padli do náručia a splynuli v bozku lásky. Ale so Sabínou bolo vylúčené na to sa odvážiť, a ona sa vedela opanovať.

— Marcel, keď bude pohreb v nedeľu, rozpošli čiernych poslov, aby oznámili rodine a známym, čo sa stalo, — povedala Sabína.

Marcel vedel, prečo ho chce poslať preč. Chcela uviesť dom ako-tak do poriadku; veď na rozposlanie poslov bolo ešte dosť Času. Ale išiel. Pozrel jej do očí a išiel. Ona mu hovorila pohľadom: „Ty si dobrý, ďakujem ti.“

Marcel nešiel poslov zháňať. Veď nebolo celkom isté, či pochovajú otca v nedeľu, keď do tých čias chybeli ešte štyri dni. Vošiel do záhrady za domom a sadol si v hustom lieskovom kroví na zem a rozmýšľal, ako to len teraz bude. Dlžôb je mnoho, kaštieľ nedostavaný, on nemá ešte nijakého postavenia, a mať, neborká, je viac na ťarchu ako na osoh. So Sabínou a s nimi sa to iste zle skončí, lebo starý Byvar mu ju nikdy nedá za ženu. Veď aká bola medzi tým haraburdím v izbe; bola pri všetkej skromnosti ako bohvie aká princezná medzi chudobou. A aký neporiadok, aká nečistota u nich! Nemožno, že by ho i sama chcela. Potom pomyslel si i na rýchly odchod otcov, ktorý bol vždy taký dobrý, i prišla naň taká duševná ťažkosť, že ju cítil ako prudkú telesnú bolesť.

Keď sa za hodnú chvíľu zozbieral a vošiel nazad do domu, našiel všetko v prevrapujúcom poriadku.

O nečistote nebolo viac ani reči, otec bol už oblečený v peknom tmavohnedom zamatovom úbore a usmieval sa ... Úbohý otec!

Sabína s matkou už boli odišli. Marcel sa rozhladol po izbe, potom sa hodil na stolicu a oprúc hlavu do dlaní, sklonil sa hlboko a plakal žalostne.

Pohreb jednako bol v nedeľu. Byvarová s dcérou všetko tak zariadili, že i smútočný kar, na ktorom zúčastnilo sa celé prednejšie zemianstvo širokého okolia, bol slušný. Malú ťažkosť robilo zaopatriť dvadsať zlatých, ktoré sa museli zložiť kostolu, aby Strážnický mohol byť v ňom pochovaný. Keď sa Sabína dozvedela o veci, i tú zariadila.

Pri pohrebe hovorili páni bratia a sestry o sláve Strážnickovcov, oslavovali ich pri dobrom víne, spomínali, aký bol nebohý znamenitý človek, a prejdúc na stoličné a krajinské veci, zabudli naň ešte na kare. S tým i zapadla sláva Strážnickovcov na dlhší čas. Nebohého Imra spomínali len ako príklad ľahkomyselného človeka, hoci nejednému bol urobil i veľmi cenné služby, ktoré vyžadovali od neho značnú obeť.

Strážnická žila s mladším synom v úradníckom dome, v ktorom bol jej muž umrel, a nestarala sa nič, len aby mali čo jesť. Na to im stačilo hojne i z Porúbky.

Celá starosť, spojená so zriadením majetkových pomerov, padla na plecía Marcelove, ktorý chodil od dlžníka k dlžníkovi, z úradu do úradu, a prosil, vadil, škriepil sa, aby mu poskytlí nejakú výhodu alebo poľahobu, aké, on dobre vedel, bolo temer zvykom povoľovať zemianskym dlžníkom oproti židovským veriteľom. Zabudol, že v takýchto prípadoch išlo vždy o vplyvných pánov, no a on teraz nijakého vplyvu nemal. Naopak, začali od neho bočiť, zatajovať sa mu, ba starý grobian Vidovič ho vyhodil i z kancelárie. Toto pokračovanie zväčša porodinených úradníkov ho vo veľkej miere rozhorčovalo, čomu častejšie dal i výraz v kruhu svojich priateľov, nadávajúc pritom i na vládne kruhy vôbec. Ale to už býva stálym zvykom v takýchto prípadoch.

Jedného popoludnia, ako to robievali denne, sedeli páni zemani a úradníci v dlhej izbe v hospode vidieckeho domu, a ako obyčajne, hrali sa v karty alebo sa zabávali pri pohári vína. I vošiel do siene v bedrách sa gavaliersky natriasajúc mladý Rudolf Kandó, Švihácky mladý zeman a zvolal, zastanúc vprostriedku medzi stolmi:

Páni bratia, pán župan chce mať poradu o tom, ako oslávime, ako sa patrí, deň sv. Anny; na túto poradu mi nariadil pozvať nasledujúcich pánov

I prečítal dosť dlhý menoslov, vynechajúc pritom meno Marcela. Pri Marcelovi sediaci a s ním besedujúci Elek Brezovický zvolal:

Ohó, a Marcela Strážnického si vynechal!

Zatým ozvali sa i viacerí, že Marcela nemožno vynechať, keďže on vždy riadi každú zábavu. Kandó sa obrátil k týmto pánom a riekol s urážlivou schválnosťou:

Ferko báči výslovne povedal, aby som Marcela Strážnického nevolal, — i drgol k tomu plecom.

Nastalo trápne utíšenie, až ktorýsi zavolať:

Možno, preto ho nevolal, lebo je ešte v smútku za otcom.

Kandó pokrútil hlavou:

Nemyslím, že preto. Nuž, ktorí ste pozvaní, podte!

Mládež sa vyrojila, hanbiac sa Marcelovi, ktorý bol každému dobrým priateľom, pozrieť do očí. Von rozčúlene besedovali o ňom; pred ním sa pretvárali, že je to taká malicherná vec, ktorá je nehodná spomienky.

Marcel, vidiac sa takto opovrhnutým, zbledol. Týmto skutkom bol vysúdený zo spoločnosti, lebo keď ho župan takto verejne urazil, neopovážil sa ho viac nikto zavolať do domu. Nevedel napochyťro, čo má urobiť, i pretvaroval sa, že si z celého nič nerobí. Zostal v sieni sám, okrem starého Lotiaka, sediaceho v tichosti pri pohárikú vína v druhom kúte miestnosti. Marcel oprel lakeť o stôl a hlavu o dľaň a díval sa rozlútené von oblokom na odchádzajúcich. Zrazu pocítil dotyk na plec i obzrel sa. Za ním stál starý, malinký mužík s veľkou hlavou a okrúhlou, vytučenou tvárou, samá vráska, s drobnými prežltnutými fúzmi. Starý šušlal, lebo mu chybeli zuby. Bol to starý Venduš Lotiak.

Ale tá sotili do boku, čo? — spýtal sa, urobiac špatno-posmešnú tvár.

Marcel sa zamračene díval na starého pokušiteľa.

Sotili! Háved' naničhodná! Medzi všetkými tými zvermi niet jedného človeka. A prečo? A čo som im urobil? Že mi umrel otec a nechal zadĺžený majetok!

Marcel nedôveroval Lotiakovi a jednako, nevediac sa opanovať, vybúšila takto z neho rozhorčenosť.

Veru i preto, synku. Počkaj, pomkni sa mi. A dajme sem ten krčah s vínom.

Lotiak si naliel z Marcelovho vína a traslavou rukou naddvihol pohár k ústam.

Nielen preto ťa kopol župan, že si žobrák, ale i preto, lebo si tu predččerom vychvaľoval kurucov. To ti, milý braček, neodpustia, a najmä nie tí, ktorí ich najšpatnejšie zradili. Župan je na teba nahnevaný pre tvoju nevďačnosť. Vždy a

všade len vraj teba vyznačoval, a teraz sa takto držíš proti nemu. Že vraj hada choval na prsiach.

Marcel zhíkol, keď toto počul.

On mňa vyznačoval! Pracoval som zaň vždy a všade, či sa mi chcelo, či nie, a keď som ho prosil, aby mi bol na pomoci, poslal ma k Vidovičovi, s ktorým sa vraj už dohodovil, čo treba robiť v mojej veci, a Vidovič ma vyhodil von. Ale kto mu to len mohol všetko pohovoriť o tých kurucoch? Veď tu boli vtedy len moji najspolahlivejší priatelia, za ktorých ručím! — skríkol Marcel s úprimným podivením.

Ty si chlapec a neznáš života. Aby sa županovi zalichotili, zradia i vlastného otca. Chovanec ťa na smrť odsúdi a priateľ ťa obesí. A potom, vieš, akí sú bohatí ľudia: tí ti s chudobnými nemajú citu. Ten ti neverí, že hlad bolí a zima že mrazí.

Prekliati boháči, že vám to srdce skamenie, keď ste nakradli tých peňazí.

Nebude na svete dobre — to ti ja povedám, ja som sveta skúsil — kým nebudú všetci ľudia rovní. Dolu s boháčmi, keď nie podobrotky, tak pozlotky!

Lotiak, trochu podnapitý, buchol pästou o stôl.

Ono je pravda, že s chudobným človekom nemajú milosrdenstva, len chudobný, lebo vie, čo je bieda.

To si, vidíš, povedal pravdu. Ja žobrák, ja hej, ja cítim s tebou, ale taký magnáš by i ostatnú kožu zodral z teba. Nech žijú kuruci! Vivant! To je chudoba, to vie, že chudoba bolí a má s ňou milosrdenstvo. Tí robia spravodlivo, tí berú boháčom a delia chudobe! — kričal šušlajúc Lotiak a nalial si vína.

Keď si pomyslím, že ani jeden z tých magnátov neprišiel k svojmu bohatstvu statočným spôsobom. Veď župan svojho brata zničil, aby mohol dostať jeho majetok!

Povedz mi, synku, a čo ty teraz zmýšľaš? Čo bude s tebou? Tu sotva prídeš k niečomu, tu ťa k ničomu nepripustia. Lebo veď vieš, že väčšmi ťa nenávidí ten, kto ti nevinne krivdí, ako ten, komu si zabil otca. Mňa, ako vieš, tiež nevaquistica pripravila o majetok, aby ho mohol zobrať gróf Magócsy. A či bol s tým spokojný, že ma zničil? Nie! I ženu i dcéru mi ten zloduch odobral. A ako som visel na nich! Ony boli mojím celým životom!

Lotiak sa zmrštil, urobiac plačlivú tvár.

Marcel pozrel naň nedôverčivo, zdal sa mu akýmsi podozrivým. Bol počul o ňom, že i ženu i dcéru bol na Dolniakoch Turkom predal. Vedel o ňom, že je to človek nespoľahlivý, pokušiteľ, že za peniaze všetko urobí, ale že má rozumu až zbytkom, a preto bol zvedavý na jeho mienku. Myslel si, že bude oproti

nemu múdre opatrný, ale jeho mladistvý temperament ušiel s jeho rozvahou a starý cynik robil s ním, čo chcel. Marcela chválili jeho priatelia, obdivovali dievčatá a lichotili mu panie; nie div, že si namýšľal, že všetko vie lepšie ako každý iný a že, poznajúc Lotiakovu povahu, ani keby ju videl na dlani, bude vedieť, čo môže z jeho reči držať za úprimnú radu a čo za prípadný podvod. Ale už Lotiakov zdanlivý súcit s jeho ťažkosťami mu zakalil objektívne pozeranie na jeho nástrahy.

Veru ťa tu, ako ti hovorím, nepripustia k ničomu, aspoň nie podobrotky. Tu všetko opanovali páni, držiaci s cisárom, a tí majú na všetky miesta ľudí, koľko chceš. Pozri, nechcem sa chváliť, ale mám toľko rozumu ako Podhorský alebo Vranecký, no a čo som? Preto, lebo netancujem, ako župan hvízda, nuž: som len mizerný adlátus. Adlátus, ja! A ty čo tu budeš bez peňazí so samými nepriateľmi okolo seba? A k tomu si ešte kurucov chválil!

Prečo s nepriateľmi, veď som neublížil ani ja, ani moja rodina nikomu.

Neublížil, neublížil. Ako to hovoríš? Pred chvíľou si sa žaloval, že sú všetci proti tebe, a teraz si myslíš, že ťa od samej lásky zjedia? Tvoj majetok je tvojím nepriateľom. Pravda, ty to nevidíš. Chceli by si ho rozdeliť, a tak je každý, kto by si chcel kus z neho vyraziť, tvojím nepriateľom. Myslíš, že je váš majetok nie omnoho viac hodien, ako je na ňom dlhu? Pozriže, hneď tvoj krstný otec, Byvar, vystiera ruku za ním. Počul som, že on je vymenovaný za vášho tútora.

Byvar za nášho tútora? Bože na nebesiach, to sme dobre!

No, vidíš, teraz čušíš so svojimi drahými priateľmi!

Marcel sa o chvíľu zozbieral.

Počujte, Venduš báči, čo by ste mi vy radili, čo by som mal urobiť?

Hm, dobrá rada hodna groš. Počkaj, — vzal pohár a vypil, — trochu porozmýšľam.

Lotiak hmkal a ukazoval, že rozmýšľa, a Marcel sa díval smutne von oblokom na ulicu, kde sedeli dvaja okyptení a otrhaní žobráci. Pohľad mu zaťažil na dušu; pomyslel si, že je i on blízko toho, aby si medzi nich mohol sadnúť.

Lotiak ho chytil zrazu za rameno.

Pozri, vidíš sám, že jediní kuruci bojujú za chudobu, za spravodlivosť proti pánom. Lebo veď vieš, že skoro všetci veľkí páni držia s kráľom. Ešte i tí niekoľkí, ktorí boli pri Rákócim, po jednom odsakujú od neho. Synku, svoju pravdu len pri nich nájdeš. Tu nemáš čo robiť. Bezerédi nestojí len na deň cesty odtiaľto, choď k nemu.

Ale ja by som mal ísť ku kurucom? Venduš báči, na to som nikdy

nepomyslel. A tu nechať všetko svojim nepriateľom napospas? Ja, ktorý som i s otcom vždy verne držal s kráľom?

No, a čo vykonáš ty sám proti toľkým, chcejúcim ťa rozdupať? Ty, chlapčisko, ani nie dvadsaťštyriročné, a sám, a tí mnohí a mocní!

Jednako pokladám za nerozumné ujsť; potom už vôbec môžu robiť, Čo chcú.

Lotiak sa obzrel po izbe a potom mu zašeptal do ucha:

Odpracuj ťa. Urobili i horšie veci.

Marcel zatíchol a potom pokrútil hlavou.

To už azda neurobia.

Hovorím ti, videl som i horšie veci. Pomysli si, čo urobil župan sa svojim bratom, aby som iných nespomínal.

Chvíľu mlčali.

Nuž a čo vyhrám, keď pôjdem ku kurucom? — pýtal sa Marcell.

Čo vyhráš? Lahko nahovoriš niektorého z ich menších vodcov, aby poslal sem nejaký oddiel, s ktorým ty budeš tu pánom!

A čo mám z toho panstva? Veď jednako nemôžem dať všetkých svojich nepriateľov pomárniť!

Môže sa všeličo stať. Ale hlavná vec je, že budeš v istote. Si súci chlapec; pri kurucoch máš možnosť sa vyznačiť. Kto vie, čo môže z teba byť, a tu budúcnosť nemáš. A veď si i tak presvedčený, že oni majú pravdu.

Veď majú, majú, lenže sa kuruci sotva udržia dlho. Francúzov Eugen a Marlborough stále bijú, a keď zostane Rákóci sám proti cisárovi, tak si ten dá s ním veľmi chytré rady.

Po prvé Francúzi ešte dlho vydržia a po druhé neboj sa; pánom sa nič nestane, a pri kurucoch budeš pánom. Rákóci a jeho vodcovia budú dobre vedieť, kedy majú svoju vec drahého predať. A potom, však je pri kurucoch spravodlivosť, voľnosť, bohatstvo a všetko, čo si človek žiada. Keby som bol mladší, šiel by som i ja, nemeškajúc ani chvíľky.

Keď sa rozišli, Marcel bol na váhach, čo má urobiť. Jedna malicherná okolnosť silne účinkovala na jeho rozhodnutie: stretol na ulici druhú vicišpánku, pozdravil ju úctivo a ona neprijala jeho pozdravu. Ako sa pozdejšie dokázalo, nie schválne, ale ho nezbadala.

Marcelovi sa teraz zazdalo, že je celý svet jeho neprajníkom a že urobí najlepšie, keď odíde do Podhory, kde môže v tichosti a nerušene porozmýšľať, čo urobiť.

Byvarovský kaštieľ bol zo troch strán obkľúčený veľkou záhradou, ktorá v zadných častiach tvorila vlastne lesík, lebo tam pozostávala zo smrekov a bukov. Ohradená bola len žrdkovým plotom, ukazujúcim skorej, pokiaľ siaha záhrada, ako zabraňujúcim príchod do nej. Marcel bol veľmi zriedka v dome Byvarovom, so Sabínou stretával sa vždy len náhodou v záhrade, a to v tej jej čiaske, ktorá ležala pri bočnej kratšej ceste, vedúcej do kaštiela Strážnických.

I teraz zazrel Marcel, idúci z kroka na krok na svojom belúšovi, neďaleko plota sa belejúci čepček Sabínin, spod ktorého vyzerala jej ružová tvár.

Dúfal, že sa s ňou zide; veď vždy túžil za ňou a keď ju teraz zbadal, zaradoval sa, a jednako z odporu proti jej otcovi prešiel neďaleko nej, robiac, že jej nevidí. Pravda, úfal sa, že ho ona zavolá. Sabína ho vyčkávala deň po deň, v ten čas, keď obyčajne prichádzal; chcela s ním hovoriť; veď mala toho toľko, čo jej ležalo na srdci! Ona už vedela, že jej otec bude tútorom Strážnických, a nepochybovala o tom, že Marcel tomu nebude rád.

Teraz, vidiac ho prichádzať bez slova, usmiala sa trochu. „Hnevá sa môj milý Marcelko,“ pomyslela si a nechala ho prejsť niekoľko krokov. Marcelovi stislo srdce, že si ho nevšimla, chcel sa už obrátiť, keď začul jej výkrik:

Marcel, Marcel, postoj trochu!

Marcel skočil z koňa a utekal k nej, keď bol koňa priviazal ku plotu.

Nuž ty si ma chcel obísť, drahý môj panáčku? Pekne od teba! — zvolala s usmievavou poklonou.

Marcel odvetil zamračene:

Nevidel som ťa.

— Videl si ma, ale sa hneváš na otca, a preto i ja, nevinná, musím trpieť. Povedz, zaslúžila som to od teba?

Marcel sa, mlčiac, díval do zeme. Sabína nespustila z neho očí. Po chvíľke vzdychol a riekol:

Pozri, aký som nešťastný! Ešte i to, čo by malo byť na potešenie, ma robí len nešťastnejším. Keby si ty nebola, bolo by mi ľahko odísť, či tu, či inde biedne zahynúť, ale pre teba mi ťažko preč odísť.

Marcel, čo zmyšľáš s odchodom, kde chceš ísť?

Zasa mlčal chvíľku. Cítil, že ho ľutuje úprimne, i ulútostil sa i sám nad sebou. Napokon vyriekol temno:

Ku kurucom; veď som tu nie už ani životom istý!

Bože milostivý, a čože sa stalo? — zvolala Sabína preľaknutá.

To, že si páni chcú podeliť náš majetok medzi sebou, a tvoj otec je naším

tútorom. Stojím im v ceste. Šándor Ilavský bol väčším pánom, ako som ja, a — zmizol.

Viem, že má byť môj otec vašim tútorom, a rada som tomu.

Rada? — zvolal Marcel prekvapene.

Isteže. Otec je statočný človek. Je trochu hrubý i ziskuchtivý, ale poctivým spôsobom, — povedala Sabína nie bez výčitky.

No, a ako prišiel k majetku Pernekovcov?

Sabína sa zasmiala.

I ty veríš tým bájkam?! Marcel, to som od teba neočakávala, — i robila sa, že sa hnevá, ale sa pritom neprestala usmievať.

Nuž to je nie pravda, že ho tvoj otec doniesol na žobrátku palicu?

Sabína len mykla plecami a hodila rukou.

No, a šperky Rožňavských? — pýtal sa Marcel ďalej.

Milý Marcel, ak ty máš za pravdu všetky povedačky, čo o mojom otcovi roztrusujú, tak rozumiem, že sa ho bojíš. Ja ti len to hovorím: zostaň, nechod nikde, všetko sa dobre skončí. Vy nemôžete mať lepšieho správcu majetku, ako je môj otec. Uvidíš, všetko sa vyrovná, čo sa ti v tejto chvíli zdá tak strašným.

Marcelovi dobre padlo, že ho prosí, a preto nie že by sa bol tak dal jej slovami nahovoriť, naopak, tým viac sa v ňom utvrdzovala myšlienka, že pôjde ku kurucom. Teraz sa mu to začalo pozdávať náramne výhodným. Je čistá vec, že sú to zastanci utlačených, bolo by hriechne nepoužiť ich.

No, ja už len pôjdem, ako som si to namyslel. Pozri, veď ma už nemajú za nič.

I vyrozprával jej udalosť o pozvaní k županovi, pri ktorom ho vynechali. Sabínu to veľmi zamrzelo, ale sa pretvarovala, že to pokladá za maličkosť a zasmiala sa hlasne:

Ty, veď to môže byť len nejaké nedorozumenie. To ja ľahko napravím: napíšem tetke list, a všetko bude v poriadku. Poslúchni, Marcel, nechod. Ak odídeš, vydám sa ti za druhého, — a zasmiala sa mu nie bez koketnosti, čo bolo u nej veľmi nezvyčajné.

Marcel zmaštil obočia a povedal tlmeným hlasom:

I tak ty nikdy mojou nebudeš.

Sabína, ktorá dosiaľ predstierala veselšiu náladu, než v akej naozaj bola, veľmi zväžnela a pristúpila k Marcelovi celkom blízko.

Marcel, vieš, že mám obyčaj svoje slovo zadržať. Počúvaj, čo ti poviem. Prisahám ti, že ja nikdy nijakého muža nebozkám okrem teba.

I oblapila ho okolo krku a bozkala na ústa. Zamíkli a sklopili oči. Obidvaja sa cítili tak, ako keby boli vzali na seba s veľkou zodpovednosťou spojenú povinnosť. Bolo im, ako keby boli v kostole. I pozreli sa naraz jeden druhému do očí a Marcel sa zohol, a bozkajúc Sabíninu ruku, zašeptal horúce:

Ty moja drahá, jediná! Nech ma boh potresce, ak niekedy pomyslím na inú ženu ako na teba. Či kedy budeš mojou, neviem, ale pre mňa niet inej ženy ako teba.

Tak zostaneš tu? — spýtala sa Sabína hlasom, ako keby bolo už celkom isté, že zostane.

Teraz už celkom nemôžem tu zostať, lebo nemám nijakej možnosti tu tak žiť, aby som ťa mohol dostať za ženu. Podívaj sa, drahá moja: dnes-zajtra vyhodí ma z kancelárie i Borák, majetok náš je v rukách tvojho otca, čo tu mám robiť? U kurucov je rovnosť, boj za našu slobodu. Tam sa môžem vyznačiť a potom prídem po teba. Počula si, že i Krman požehnal v Žiline zástavy kurucké, no a Krman, hoci je i luterán, je veľmi ctihodný človek.

— Marcel, dosiaľ si nehovoril o kurucoch. Spomínal si naopak, že sú len nešťastím pre krajinu, že sú nástrojom niekoľkých veľkých pánov, a že by krajina menej trpela pod jednou, čo i horšou vládou, ako keď ju trhajú na všetky strany. A mal si pravdu.

Mýlil som sa. Teraz vidím jasne, že naším nešťastím je cisár. Odhodlaný som: pôjdem.

Sabína videla, že čím ho teraz bude viac nahovárať, tým väčšmi sa utvrdí vo svojom úmysle.

Nuž a kedy by si to chcel ísť?

Pôjdem o niekoľko dní, ako tu všetko ako-tak do poriadku uvediem. Zbohom, moja drahá Sabína!

Zohol sa, bozkal jej vrúčne ruku a odbehol. Sabína ho chcela ešte raz bozkať, ale v náhlivosti nezbadal jej posunok.

Sabína si myslela, že ona vlastne omnoho viac ľutuje Marcela, než by ho milovala. Mýlila sa, ako sa v takýchto prípadoch vždy mýlime. Jej láska robila ľutovanie takým ostrým, až bolestným. Keď odišiel, dívala sa chvíľu za ním: nahliadla, že keby teraz tu zostal, mal by ozaj ťažké postavenie, v ktorom by mu nebola mohla pomôcť. Ale keď chce odísť, nech nejde ku kurucom. Mal dosť a dosť iných miest, kde mohol ísť. Bola presvedčená, že za nedlhý čas by sa jeho pomery museli napraviť, ale zasa i to bolo isté, že mladý, netrpezlivý muž, ktorého život dosiaľ len maznal, musí mnoho pokaziť, keď mu nejde všetko tak

hladko, ako to on očakával. Umienila si, že ho nahovorí, aby šiel do Nitry ku strýcovi, len nie ku kurucom. Jedného si však bola istá, že ho do smrti neopustí, čo by sa čo s ním robilo.

Marcel, ktorý sa vlastne len rozhovorom so Sabínou utvrdil vo svojom predsavzatí, že odíde, už nasledujúceho dňa odcestoval, ani sa nevidiac so Sabínou, lebo dostal od Lotiaka kartičku, v ktorej mu dal na známosť, že ho majú chytiť ako nebezpečného kuruckého buriča.

Marcela neskoršie v živote mnohé, čo urobil, mrzelo, ale nič nie tak ako to, že sa dal tomuto zlému človeku vyplašiť medzi kurucov. Napokon toho, že bol dva roky medzi nimi, neľutoval; skúsil tam mnohé a nadobudol si mnoho znalostí ľudí a pomerov. Ale že ubehol na nástrahy toho podplateného bedára, že sa dal tak nastrašiť, že opustil na celé dva roky najlepšiu ženu a že jej zapríčinil toľko duševného bólu a strádania, to si nemohol nikdy odpustiť.

Po jeho odchode sa celá verejná mienka obrátila proti nemu. Nebránil ho nikto; nadávať mu však nadával Lotiak, ktorý tvrdil o ňom, že bol nebezpečným človekom, ktorý nešiel ani medzi kurucov, ale ešte medzi horších ľudí. Sabína ho nebránila pred nikým, nehovorila o ňom vôbec, lebo vedela, že by mu teraz nič nepomohla. Bolo treba vyčkať premenu verejnej mienky, ktorá, ako Sabína bola presvedčená, nastúpiť musí.

Asi rok po jeho odchode sa rozniesol chýr, že padol v jednej zo zrážok s Rabutinovým vojskom. Bil sa vraj udatné a padol, trafený mnohými guľami.

Teraz, keď ľudia mysleli, že ho už niet, začali jednako len spomínať, že to bol milý, statočný, mladý človek, ktorého vyštvali z domu, aby si páni mohli strážnickovský majetok medzi sebou podeliť. Hľa, v Podhore gazduje na jeho majetku Byvar, v Dúbrave robia ľudia Brezovického, a tak v každej čiastke iný. No, nerobilo sa s tým mladým človekom, ako to pánboh prikázal. On neublížil nikdy nikomu, naopak. mal srdce i k biede. Veď keď starú žobráčku, hluchú Katru, mali psi roztrhať, nebránil ju nikto, len on psom rozohnal, nehľadiac na posmech, ktorí robili preto páni z neho. Ako i preto robili z neho len posmech, keď Vranického paholkovo dieťa vytiahol z hnojovky. Ostatní páni a panie sa len dívali, ako sa to úbohého chlapča zalieva, nikomu nechcelo sa zašpiniť pre fagana, len Marcel Strážnický neľutoval krásnych háb. ale skočil do nečistoty za hynúcim dieťaťom.

Tak sa minul zasa rok, a o Marcelovi Strážnickom nebolo ani chýry ani slychu. Už i ľudia prestali o ňom hovoriť, len Sabíne vrtala jeho spomienka bolestne v duši. Ona neprestala úfať, že jednako len príde jej najmilší. Ale pri

všetkom jej cnení a želaní za ním na jej chovaní nebolo badať premeny: bola taká vážne milá a jednej nálady ako predtým.

Až konečne jednako len prišiel, ale nie, ako bol myslel, na čele hrdej čaty vyberaných bojovníkov. Prišiel len sám.

Roku tisíc sedemsto ôsmeho bol november v Oskej stolici veľmi chladný a mokrý. I v to popoludnie, keď Sabína sedela v hlbokom obloku svojej malej sklepenej, ale bielučkej izbičky a vyšívala krásnu vestu pre brata Pavla, ktorý bol ritmajstrom v jednom z plukov vo vojsku generála Heistera, pršal sneh, pomiešaný s dažďom a studený vietor otriasal oknami a nie dobre priliehajúcimi dvermi, trepúc všetko do blata, čo nebolo dostatočne pripevnené. Sabína hľadela nie bez záujmu na biedneho psa, zavýjajúceho pred zavretými vrátami oproti ležiaceho domčeka, do ktorého sa chcel dostať. Pomyslela si, že pošle sluhu, aby mu Šiel otvoriť, i vstala. Od tých čias, čo odišiel Marcel, každé utrpenie, čo videla, donášala s ním do spojenia, bojac sa, či i on podobne netrpí. Čosi ju nútilo pomáhať v tej nádeji, že sa tým i jemu poľahčí.

Išla ku dverám. Dvere sa pred ňou roztvorili a vstúpil do izby jej otec. Bol nedbalo a nečisto oblečený, prichádzajúc zo dvora; čižmy mal samé blato a trus a v ruke držal veľkú, vyfajčenú penovku.

Vošiel strmo a díval sa srdito na Sabínu.

Tak, už celkom neposlúchneš? Uvidíš, čo s tebou urobím! — kričal, ako keby pokračoval v ďalšom, prv začatom rozhovore. Pritom pozoroval, aby zablatenými nohami čím viacej zašliapal biele plátno, pokrývajúce doma tkané koberce na podlahe.

Sadnite si, pán otec, hneď prídem, len Martina zavolám.

Sabína vybehla a prišla o chvíľu nazad. Hneď zatým bolo oblokom vidieť, že hajdúch vyšiel z domu a vpustil psa do dvora. Dokiaľ bola von, Byvar stál pred bielou vyšívanou záclonou obloka a dúchal na ňu schválne dym z fajky, takže zostala na nej špatná škvrna.

Tak, čo rozkážete, pán otec? — pýtala sa Sabína takým tichým hlasom, ako keby očakávala láskanie, a nie nádavky od neho, hoci videla i schválnosť jeho chovania sa pri znečistení jej izbičky.

Prečo si u župana netancovala ani raz s Aristidom? Čo si mu urobila, keď sa ani raz neobzrel o teba, ty, ty, ty potvora? — i pristúpil k nej a škripajúc zubmi, hrozil jej pästou nad hlavou.

Bolo na ňom vidno, že by ju najradšej udrel po nej.

Sabína sa trochu usmiala.

Pozrite, pán otec; veď sa jednako nepatrí, aby dievča behalo za mladým pánom. Co ja mozem za to, keď ma Aristid nechce? Tomu sa lepšie vidí Alžbeta Vitálišovie ako ja. No, a ja sa mu veru nedivím.

Ty si falošná zmija. Mne povedal, že sa mu vidíš a že by si ťa veľmi vďačne vzal.

— Mňa, s mojimi mrzkými červenými vlasmi? Kedy vám to povedal? To muselo byť veľmi dávno.

Sabína tak chladnokrvne hľadela na rozzúreného otca, že jej tichosť začala i naň účinkovať, keďže cítil, že všetok jeho krik je pri Sabíne úplne daromný.

Pred tromi týždňami som sa s ním v úrade zhováral. Celý bol uveličený, že budeš jeho ženou. A teraz by ťa už nechcel? Veď by to bol posmech i pre teba i pre celú familiu.

Sabína ľahučko pohla plecami.

Mladí páni sú dnes vrtkaví. Ja veru nemôžem za to, keď ma viac nechce.

Ty si musela akýsi fígel s ním urobiť. Hovorím ti, že ak tú vec nedoviedeš s ním do poriadku, dám ťa zavrieť do komory. Tam potom...

Vtom bolo počuť na ceste ťažký, ustatý dupot koňa. Obidvaja sa obrátili a pozreli oblokom. Videli na biednom červenom koni zhrbeného, veľmi ošumelo oblečeného jazdca so zaviazanou hlavou a pravou rukou, visiaca v šatke na krku. Mal na sebe zodratú tmavohnedú mentieku s barančeným prámom a tmavozelené priliehajúce nohavice. Vietor mu hádzal dažďový sneh do očí, a preto, ako i pre slabosť, klonil hlavu hlboko na prsia. Keď prechádzal popred kaštieľ Byvarovcov, zdvihol trochu hlavu a pozeral do jeho oblokov.

Marcel! Preboha! — A aký strašný! — skričala Sabína zdesená, zalomiac rukami.

Byvar ju odsotil od obloka a díval sa za jazdcom. — Veru je to on. Všetci diabli ho dovliekli. Dám ho naskutku chytiť, — i kráčal dlhými krokmi z izby. Sabína zostala za moment ticho stáť, kým jej otec nechtyl kľučku na dverách. Všetka krv jej udrela do srdca. Čo teraz? Naraz zvolala:

Dobre urobíte, pán otec, keď ho dáte zavrieť. Keď sa o tom dozvedia vicišpánka a tetka Lojzka, budú ho môcť aspoň opatrovať, keď bude v meste. Krstná matka by sa iste neobzrela oň. Aspoň nie ako treba.

Byvar zastal, držiac kľučku v ruke.

Vicišpánka a Vitáliška? Parom to uchytil, veru máš pravdu. Tie baby by sa do toho iste zamiešali a trepali jazykom na mňa. Hm!

Byvar pustil kľučku a podišiel do izby.

Keď som bola v nedelu pri Gabriele, tiež sa veľmi vypytovala, či neviem, čo je s ním. Len či je to pravda, že ho zastrelili? I druhé panie ho veľmi ľutovali.

Byvar sa díval s hnevým podozrením na Sabínu.

Ty počuješ, ty niečo kuješ. Ty máš niečo s tým lotrom. Ale hovorím ti, nech sa dozviem, že si s ním hovorila, či hocijaký iný cech s ním mala, tak nech ma pánboh škára, ak ťa nedám do komory zavrieť a jeho do temnice, a čo všetky baby z celého vidieka budú zaň orodovať. Tak, to si zapamätaj!

Sabíne odpadla skala zo srdca; prikročila k otcovi a chytiac jeho nepoddajnú ruku, bozkala ju proti jeho vôli.

Aký ste vy len dobrý, pán otec!

Byvar sa díval s nedorozumením na ňu.

Čert sa vo vás babách rozumie. Ale či ma budeš lízať, či nie, urobím, čo som povedal.

Ale pravdaže urobíte, pán otec, pravdaže, — doložila Sabína, zasmejúc sa.

Byvar vyšiel z izby, chtiac trepnúť dverami, čo Sabína vedela, a preto chytrou zachytila kľučku, a zadržiac ich, zavrela ich ticho. Počula ešte otcovo zakliatie vonku. Potom tichučko a zastávajúc podišla na svoju skromnú a tvrdú pohovku a hodila sa na ňu. Celá jej myseľ bola naplnená len biednym obrazom Marcelovým. Strašný bol, bledý, zarastený, chudý, oči mu len horeli. Ako sa dozvedieť, čo je s ním? ísť k nemu i proti hrozbe otcovej? Vedela, že keby sa dozvedel, že bola pri ňom, bez milosrdenstva by ju dal zavrieť do tej strašnej komory, ktorej sa i ona bála. Skoro v každom starom kaštieli je v hrubých múroch nejaká komora bez oblokov, ktovie načo postavená. I v starodávnom byvarovskom dome bola temná diera, dostávajúca svetlo len odspodku nedobre priliehajúcimi hrubými dvermi. Komora bola obďaleč od obývaných miestností, do ktorých by z nej ani veľký krik neprenikol. Nebolo v nej ničoho okrem jednej dlhej starej truhly, o ktorej si povrávali, že sú v nej umrlčie kosti. Že v nej mávalo, to bolo celkom isté. Podvečer i smelí chlapi len so zatajenou hrôzou prebehávali popri nej. I Sabína mala za celkom isté, že v tej komore zahynul jej praded Jób Byvar od hladu, kde ho dal zavrieť jeho surový otec preto, lebo sa nechcel oženiť, ako si on žiadal.

No jednako ju nezdržieval strach pred komorou od návštevy Marcela, ale len pomyslenie, čo by bolo s ním, keby mu ona, zavretá, nemohla pomôcť. Na

jeho matku sa nemohla spoľahnúť, a tak by zostal bez primeranej opatery a zahynul by ako jeho otec.

Že teraz hneď nemôže ísť sama k nemu, s tým bola nacistom; možno, v pozdný večer alebo azda v noci. Ale čo má robiť do tých čias? Bolo jej do nevydržania, toľké hodiny čakať. Nejako sa musela presvedčiť, Čo je s ním. Nieкого poslať sa spýtať? I vybehla von, aby sa obzrela, koho by mohla na to upotrebiť, a chcela vedieť i to, čo robí otec. Otec sa preobliekal, teda ide z domu von. Kde? Pýtala sa šeptom matky, ktorá už tiež vedela, že Marcel prišiel v takom záboženom stave, čo ju vcelku málo zaujímalo.

Pani matka, kde ide otec?

Ide do Strážnických pozrieť, čo je s tým mladým, — odvetila jej krátko a upratúvala šaty do skrine.

Sabína videla, že teraz nemôže nikoho poslať vyzvedieť sa o Marcelovom stave. Možno, že i otec sám povie, čo je s ním, keď príde nazad. Ale ten čas, čo otec nebude doma, chcela využiť. I zavolała hajdúcha, starého Martina, a jedného z paholkov, ku ktorému mala najväčšiu dôveru, a išla s nimi komoru pozrieť a doniesť ju do poriadku. Pomyslela si. „Uvidím, čo je to s tou komorou, a nebudem sa jej azda tak báť.“

I Martin i paholok už boli starí chlapi, jednako sa, krútiac hlavou, i dva razy opýtali, či ozaj majú ísť do tej komory.

Áno, áno, nebojte sa, veď idem i ja s vami, — hovorila trochu neistým hlasom Sabína, berúc lojové sviečky.

Tak teda šli, oddaní do vôle božej.

Otvorili ťažké, okuté dubové dvere, a zarazil ich nepríjemný vlhký zápach zavretej miestnosti. Komora bola celkom tmavá, vysoká, sklepená miestnosť, asi na dva štvorcové láktre, ktorej pri slabom kmite lojovej sviečky nebolo vidno ani povaly. V jednom jej kúte boli úzunké, strmé kamenné schodíky, vedúce do hĺbky. Ináč nebolo v komore okrem podlhovastej, na ríf širokej truhly ničoho.

Sabína s chlapmi sa obzerali a mlčali stiesnene. Nebolo to príjemné miesto na bývanie.

Tú truhlu musíme otvoriť, čo je v nej, — riekla Sabína, svietiac na ňu sviečkou. — Nože, Martin, a ty, Ondrej, zdvihnite vrchnák, — hovorila ďalej, nútiac sa do úsmevu a prikladajúc i sama ruku k dielu.

Chlapi pozreli jeden na druhého a zdvihli opatrne vrchnák, ako keby nejaký nebezpečný zver mal vyskočiť spod neho. Keď bola otvorená, zasvietila

Sabína do nej, i nebolo v nej nič, len dve staré otrhané zástavky a jeden nad plecom preťatý dolomán. Všetci si vydýchli a teraz sa opovázili i hlasne hovoriť.

Nuž vidíte, aké daromné strachy ste si robili, povedala Sabína, vysmievajúc ich. — Takí chlapi, ako ste vy, čo toľko poskusovali!

Veď je to tak, že popálené dieťa sa i ľadu bojí, vyhovárал sa starý Martin.

Teraz doneste metlu a vyriadte mi komoru, ale chytro, dokiaľ môj otec nepríde.

O chvíľu bola komora vyriadená, staré zástavy z truhly odpratané; na ich miesto dala Sabína naklást do truhly perín a kobercov, ktoré jej vraj inde vždy zavádzali. Chlapom rozkázala, aby nikomu nespomínali, že komoru vyriadili.

Sotva boli s komorou hotoví, prišiel domov Byvar. Vošiel do svojej ložnice, kde obyčajne i bývali. Bola tam i jeho žena i Sabína, na ktorú Byvar hľadel posmešne.

No, pán otec, čo ste skúsili u Strážnických? — spýtala sa tak chladno, ako len mohla.

Co som skúsil, to ti ľahko poviem, — i podišiel ku sitku s tabakom, naphával si fajku a zapaľoval ju dlho, aby Sabínu urobil netrpezlivou. — To som skúsil, že veru veľmi biedny prišiel tvoj Marcel z toho boja a že ho nebudem zavierať do nijakej temnice.

Nuž tak, pán otec, rozmysleli ste si tú vec, — odvetila Sabína, pretvárajúc sa, že nerozumie jeho narážke, ktorá zrejme mala znamenať, že Marcel čoskoro umrie.

Nie, preto, ale preto, lebo toho ešte možno sám pánboh zavrie do takej temnice, z ktorej nikdy nevyjde.

Čože myslíte, že umrie? — zvolali Byvarová i Sabína.

Veru je taký.

Sabína zbledla a jej tvár mala taký tragický výraz, že keď sa nútila trasúcimi sa ústami usmiať, ešte i Bývar sa ulúťostil nad ňou. Pýtala sa akoby žartom:

Tak nám teraz dovolíte, aby sme ho s matkou šli navštíviť?

Netreba vás tam! — zvolal Byvar, ale nie tak surovo, ako mal obyčaj.

Pozriteže, veď bol vašim krstňatom, už sa len patrí ho pozrieť, — odvrávala skromne Byvarová.

Bourič, kuruc; čo hľadal, to našiel. Ešte môžeme i my do zlého podozrenia prísť. Nesmiete ta ísť! Potom pozrel na Sabínu a sklopil pred jej pohľadom oči; obrátil sa a vyšiel.

— Čo urobíš? — spýtala sa matka dcéry.

Pôjdem ho pozrieť, a čo sa nikdy sem viac nevrátim, — povedala Sabína ticho, skoro šeptom.

Materi sa zatriasli ruky od rozčúlenia.

Ak sa to otec dozvie, tak ti to neodpustí.

— Poručeno pánu bohu! Keď si pomyslím, že môže umrieť, že si ma iste žiada vidieť, a že by som ho mala opustiť v jeho najväčšom kríži, tak radšej hneď skonám.

Byvarová dívala sa slziac na ustarané dieťa.

Keby sa už len všetko dobre skončilo! A ako by si chcela k nemu ísť? Mám ísť i ja s tebou?

Sabína sa dívala dojate na matku a hodila sa jej potom na prsia.

Nie, mamička, neprijmem tej obete od vás. Dost, keď ja trpím. Vy mi budete skorej na pomoci, keď budete na slobode. Ako pôjdem k Marcelovi, ešte neviem. Musím si to rozmyslieť.

Vtom sa otvorili dvere a vošiel Martin s kartičkou v ruke.

Urodzená panna od Meškov posielajú tento lístok. Sú tu dvaja husári, či majú čakať?

Sabína vzala bez vôle kartičku, a odtrhnúc pečiatku na nej, otvorila ju. Frozína Mešková, jej priateľka ju volala, aby ešte tento večer prišla k nim na niekoľko dní, lebo prišli k nej dve ich spoločné priateľky z kláštora. Sabína najprv chcela odrieknuť, potom jej naraz svitlo v hlave, že by bolo pre ňu omnoho výhodnejšie, keby bola v neďalekom Bukové, odkiaľ by mohla omnoho pohodlnejšie a istejšie navštevovať Marcela ako z ich vlastného domu, kde je pod stálym dozorom a kde by jej neprítomnosť mohla vždy byť podozrivá.

Mamička, Frozína ma volá, aby som prišla k nim na niekoľko dní, nuž idem. Aspoň sa mi skorej čas minie.

Mať zadivene hľadela na ňu, myslela si: „Teraz si zúfala, a už, zabudnúc na všetko, chce sa ísť zabávať. Nuž darmo je: mladosť — pochabosť.“ I riekla jej, myknúc plecami:

Choď, dievka moja, pravdu máš. Poviem otcovi, kde si šla; myslím, že nebude proti tomu nič namietat.

Sabína trochu rozmýšľala, či povedať matke, prečo ide ku Frozíne, či nie. Potom sa rozhodla, že jej radšej nič nepovie, lebo by jej len starostí narobila. Preobliekla sa a vezmúc so sebou i starého Martina, šla koňmo do Buková. Bola už tma, keď prechádzali riedkym smrekovým lesíkom, a z väčšej-menšej vzdialenosti bolo počuť zavýjanie vlkov, ktoré Sabínu práve tak nerozčulovalo,

ako prítomnosť starých vyslužených hajdúchov. Keď boli pri jednej zákrute celkom blízko strážnickovskému dvoru mnoho nerozmýšľajúc, pustila sa smerom k nemu. O krátku chvíľu zadupkali kone pred biednym, nízkym domcom, v ktorom bývali Strážnickovci. Z oblokov kmitalo slabé svetielko na mláky pred jeho dvermi. Sabína naložila chlapom, aby sa na chvíľu utiahli do nejakej siene s koňmi; ona vošla do izby, ktorá bola osvetlená len jednou lojovou sviečkou pred posteľou, na ktorej umrel bol Imro Strážnický a na ktorej sa teraz nepokojne metal jeho syn. V izbe sa pohybovali na tmavých miestach nepoznateľne Strážnická a jej mladší syn Imro. Sabína vošla ticho, takže ju vtedy pri posteli stojaci ani nezbadali, len keď pristúpila k nim.

Krstná mamička, ruky vám bozkávam. Čo je s Marcelom? Zle je?

No, veď zle, veď zle. Pomysli si, takto mi prišiel domov len na starosť. Vždy je len starosť s ním. A ako sme sa ho zľakli! Zastal pred dvermi a spadol z koňa. Mala som zhynúť od strachu. Ja že to nejaký lotor ide na nás. A to ti tu môj milý syn. Potom sme ho s Imrom vovliekli do chyže a uložili. Ani sme ho nezobliekli; musí byť veľmi prechladnutý, preto ho hrejeme.

Osemnásťročný Imro podal Sabíne ruku a túžobným zrakom, hľadajúcim pomoc, hľadel na ňu.

Pozri, Sabína, ja hovorím mame, že by sme ho nemali tak hriať, keď je taký rozpálený. Pozri, ako sa hádže.

Sabína zložila kožuštek, lebo bolo v izbe ukrutne zakúrené, a nešťastný Marcel bol ešte celou hrbou vankúšov a perín obložený. Vzala sviečku do ruky a posvietila si na nepokojne stonajúceho a prehadzujúceho sa mladého muža. Stislo jej hrdlo a vstúpili jej slzy do očí, taký bol. Roztvorené oči sa dívali, ničoho nevidiac, medzi popukanými perami ťažko sa obracal suchý jazyk, líčne kosti mu vystávali na zarastenej chudej tvári a hlboké stony vyrážali zavše z jeho pŕs. Mäkkou, milosrdnou rukou prešla po jeho tvári, aby pocítila, aká je rozpálená a aby mu poodňala páchnuci, nečistý obväzok, ktorý mal na čele.

Krstná mamička, tu je prihorúce, tá ukrutná páľčivosť zabije Marcela. Musíme ho ochladiť. Imro, otvor obloky a káž doniesť studenej vody.

Imro vďačne poslúchol, ale Strážnická sa postavila rozhodne proti nariadeniam Sabíniným.

Kto to kedy slychal, obloky otvoriť! Veď hneď dostane zapálenie. Ja nedovolím s ním nič robiť. A ešte i studená voda. Boh zachovaj!

Sabínu neočakávaný odpor prekvapil. Vedela, že s nahováraním so Strážnickou nič neurobí, i rozmýšľala ako si pomôcť.

Krstná mamička, veru máte pravdu, to by bolo zle, čo som chcela urobiť; necháme všetko, ako je. Ale to musíte uznať, že by Marcelovi bola na ošoh dobrá tuhá polievka, veď bohvie, odkedy nejedol. Pozrite, ako jazykom hľadá niečo.

Strážnickej jedenie bolo vždy milé, a preto poznámka Sabíiiiina zdala sa jej veľmi múdra.

Veru máš pravdu, dievka moja. Spravím mu dobrej kuracej polievky s mrkvou a so zeleným hráškom. Mám zelený hrášok zavarený, oj, mám ho dosť a dosť.

I odišla.

Sabína s Imrom úbohého, celkom bezpovedomého Marcela zobliekla a studenou vodou poumývala, dajúc sa mu jej i napiť, čo jeho matka za nijakú cenu urobiť nechcela, lebo by vraj naskutku dostal zapálenie pľúc. Rany na čele a na ramene, ktoré boli zanedbané, opuchnuté a zapálené, predbežne aspoň vínom vymyla a čisto zaviazala.

Marcel zatým dýchal hlbšie a tichšie a prestal sa prehadzovať, ale neprišiel k sebe. Sabína dala Imrovi peniaze a kázala mu, aby ešte teraz naskutku vzal so sebou aspoň dvoch chlapov a aby šiel po lekára do mesta, čo Imro s veľkou chtivosťou prisľúbil urobiť.

Sabína sa potom odobrala a odišla so svojim sprievodom do Buková. Všetko bola za nepomerne krátky čas vykonala, takže jej sprievodníkom ani na um neprišlo, že by sa azda boli dlho bavili. Ani cesta do Buková netrvala dlho, ale celý život pamätala na tú bolestnú stiesnenosť, s akou ju prekonala. Bola presvedčená, že Marcel do rána nedožije a že ho posledný raz videla ...

Frozína Mešková bola asi dvadsaťtri-dvadsaťštyri-ročné krásne dievča. Mala tváričku ozaj ako anjel: bielu a ružovú, krásne belasé oči a lesklé pobelavé vlasy. Ale bola malá ako desaťročné dievča. V celej stolici bola najvzdelanejším dievčatom, vedela dobre po nemecky, ba i latinsky čítala. Zbožňovala Sabínu, nevedela ani prečo. Vedela o jej pomere k Marcelovi a bola by vďačne i veľkú obeť priniesla, aby im pomohla. Teraz netrpezlivo vyčkávala, kedy príde; stála pri obluku, vedúcom na cestu, ktorou musela prísť Sabína. Konečne počula dupot koni, i vybehla von.

Otvorenými pitvornými dverami sa vyžiarilo na dvor trochu svetla, v ktorom zazrela Sabínu schádzzať z koňa. Utekala oproti nej a hodila sa jej do náručia, v ktorom ju Sabína ako dieťa vniesla do izby, kde sa zložila, medzičím jej Frozína chytro rozprávala:

Zlatá, drahá Sabínka, aká si smutná! Darmo sa chceš usmievať, vidím, že ti

to nejde od srdca. Nehneváš sa na mňa? Oklamala som ťa, chcela som ťa tu mať, nikoho niet u mňa, nijakých priateľiek. To bola len výhovorka, aby som ťa sem dostala. Počula som, že prišiel Marcel chorý; myslela som, že ho budeš chcieť navštíviť a že ti to odtiaľto bude ľahšie ako z domu. Hneváš sa, drahá?

I skočila jej na prsia a obľápala i bozkávala ju. Sabína sa musela za celý čas opanúvať. Keď teraz videla úprimný súcit so svojím bôľom, poddala sa mučiacemu ju žiaľu, a padnúc na pohovku, plakala žalostne. Frozína jej vzala hlavu do svojich malých rúčok a bozkávala a hladila ju, aby sa upokojila.

Zinuška, umrie mi, umrie mi! — zalamovala Sabína rukami.

Neumrie ti, blázonko: mladý človek mnoho vydrží.

Keby si ho videla, aký je strašný, nič nevie o sebe. Chudák, čo musel vystáť, dokiaľ natoľko upadol!

Zajtra včasráno pošleme Martina opýtať sa, ako sa má, a ty ho tiež môžeš navštíviť, keď budeš chcieť.

Ved' aj Imro slúbil, že odkáže, čo je s ním.

Neboj sa. I svätému Antonínkovi slúbime veľkú obeť, on mu pomôže. Svätý Antonín ma ešte nikdy nesklamal.

Pravdu máš, drahá. Že som na to nepomyslela, — vyčítala si Sabína trpko, že takej vážnej pomoci nepoužila.

I Sabína i Frozína boli šlachetné duše, i rady sa mali, a jednako prišiel v ich živote čas, keď sa vinou Sabíny chladne rozišli.

Ráno sa na buchot kúrenia zobudil Byvar a počujúc zvonit' umieráckom, bol istý, že Marcel umrel. Pomyslel si: nech mu boh odpustí hriechy, keďže už umrel, a zavolať na ženu, pri druhej stene odpočívajúcu.

Zuza, počuješ zvonit'? To iste Marcel umrel.

Byvarová zodvihla hlavu a počúvala:

Nič nečujem, to vám len v ušiach zvoní.

Byvar načúval znovu a nečul viac nič. Pomyslel si: „No, keď ešte neumrel, ale umrie iste, lebo to zvonenie, čo i len v ušiach, je toho istým znakom.“

Imro odkazoval každý deň, že Marcel prichádza k sebe, a tak Sabína na Frozínino odrádzanie nešla k nemu, hoci ju i veľmi tahalo. Až na štvrtý deň jej pobytu v Bukové, keď počuli, že už úplne precitol, zašli obe, Sabína i Frozína, popoludní do Podhory. Našli Strážnickú v kuchyni a Frozína zostala pri nej, zaujímajúc sa o jej varenie. Sabína za ten čas vošla k Marcelovi.

V tmavom kúte, kde cez malé zamrežované obloky len málo novembrového svetla padalo naň, ležal pod tmavočervenou prikrývkou na bielych hlavniciach,

od ktorých sa jeho bledá tvár málo odlišovala. Ležal so zatvorenými očami a myslel na Sabínu, o ktorej mu bol brat rozprával, že hneď pribehla k nemu a starala sa oň ...

Sabína vošla do izby potichučky, a mysliac, že Marcel spí, kráčala ľahučkými krokmi k nemu, aby ho nezobudila. Zastala nad ním a hľadela na jeho ubiedenú tvár, ktorá teraz už oholená, sa jej zdala byť takou malou ani detská. Boleli ju jeho zapadnuté oči a ešte vždy utrpením vybrázdnené vrásky okolo úst. Dívala sa naň chvíľku dojata a vystierala práve ruku, aby ho nežným pohladením prebrala, keď otvoril oči. Marcel, vidiac milú usmievavú tvár Sabíninu nad sebou, myslel v prvej chvíli, že je to prelud, stelesnený výtvar jeho fantázie, a roztvoriac oči naširoko, díval sa s nesmiernym zadivením na ňu. A keď ho pohladila mäkkou, hladkou rukou po tvári, vzdychol a zašeptal, chytiac do svojich vychudnutých rúk jej hladiacu rúčku:

Sabína!

Prišla som. Mnoho som vytrpela pre teba, ty môj drahý, ale tá už viac neopustím, — i zohla sa a bozkala ho na ústa.

Marcel držal len jej ruku a zašeptal ešte raz:

Sabína moja, Sabína, — pričom mu tiekli slzy dolu lícami.

Ty milý, mnoho si vytrpel za tie dva roky!

Mnoho, ale všetko moje utrpenie je odmenené touto chvíľkou.

Je isté, že v živote ľudskom je málo takých chvíľ, akú prežívali Sabína a Marcel; v najviac životoch ich vôbec niet.

Marcel sa chcel vypytovať Sabíny, ako sa jej vodilo, ale ona mu nedovolila hovoriť pre jeho slabosť. Keď sa chvíľku mlčky boli dívali jeden na druhého, Marcel zavolať Imra a pýtal od neho do zeleného remeňa zakrútený balík. Imro mu ho podal a Marcel ho oddal Sabíne.

Vezmi to svojim rodičom. To som kúpil od jedného z mojich rajtárov. Sú to veci, ktoré prináležali tvojmu bratovi Paľkovi. Ak bude chcieť tvoj otec vedieť, čo je s ním, tak mu povedz, aby ma niekedy prišiel navštíviť, keď budem trochu silnejší.

Sabína sa zľakla a trasúcou sa rukou vzala balík.

Preboha, čo je s Paľkom? Veď azda ne ...

Nie, neboj sa, drahá. Ja aspoň neviem, že by bol zahynul.

Iste nie?

Ako ťa mám rád, tak iste!

Sabína vzala balík a odobrala sa od Marcela.

Cestou do Buková hovorila s Frozínou o tom, čo má s balíkom urobiť. Frozína ju nahovárala, aby ho po poslovi poslala Byvarovi, ako mu i odkázala, žeby šiel k Marcelovi. Keď balík oddá sama, prezradí sa, že bola pri Marcelovi, a Byvar ju bude prenasledovať.

Ale Sabína, vediac, že prv-neskôr bude musieť trpieť za Marcela, nechcela chvíľu skúšky oddať a nechcela ani luháť otcovi, keď sa jej spýta, či bola s Marcelom. No i úfala sa, že keď otec dostane tie predmety do rúk, jeho duša zmäkne, lebo visel na synovi veľmi, a nebude ani proti nej krutý. Bála sa, že keď Marcel i nevie o smrti Pavlovej, jednako musia byť v balíku veci dôkazom preň nevýhodnej udalosti. Keď sa odhodlala, nemala v Bukove viac stania, i odoberúc sa od dobrej Frozíny a jej vlúdnych rodičov, odišla s Martinom domov.

Byvar bol v ostatné časy nepokojný, lebo sa povrávalo, že kuruci po bitke pri Trenčíne, kde Heister ubil samého Rákóciho, sa rozišli vo väčších-menších čatách a že prepadávajú a drancujú bezbranné obce. Jednotlivé menšie oddiely sa zatárali i do O-skej stolice, no boli stoličnou pohotovostou dosiaľ odrážané. Ale môže prísť väčší oddiel a kuruci by mohli prevládať stoličné bandériá, a potom by bolo obciam beda. Pamätal sa na ich nábeh pred štyrmi rokmi, keď urobili takú škodu, vydrancovali toľko obcí, odohnali dobytok a zobrali peňazí, že to bolo ťažko nahrádzať.

Byvar, rozmyšľajúc, chodil hore-dolu po dvore, keď prišla Sabína s Martinom. Pozdravila otca a zavolala ho do izby. Nezoblečúc sa, postavila sa pred neho a povedala:

Pán otec, viem, že sa budete na mňa hnevať pre to, čo som urobila. Ale bola to vôľa božia, lebo, hľa, čo som doniesla.

Čože si zasa popáchala?

Bola som u Marcela a doniesla som od neho tento balík, ktorý patril nášmu Paľkovi.

A myslíš, že mi tým balíkom zaslepiš oči a že ťa nezavriem do komory?

— kričal Byvar, škripúc zubmi.

Nemyslím, viem, že ma zavriete. Čo viac, zavrieť musíte, veď ste sa zaprisahali, že to urobíte. Len to vás prosím, dovoľte, aby som tu zostala, dokiaľ nerozkrútite ten balík, aby som vedela, čo je v ňom.

Ukáž ho! — zakričal Byvar zúrivo a vytrhol balík Sabíne z ruky.

Roztrhal na ňom obal a vysypal jeho obsah na stôl. Boli v ňom dva listy

— jeden od neho a jeden od matky — obidva so stopami krvi, jedna hodvábná vyšívaná šatôčka, vyšívaný meštek na peniaze od Sabíny a Štyri

strieborné gomby z dolomána. Keď Byvar zazrel tieto smutné, tak mnoho znamenajúce predmety, udrel sa pästami po hlave a zaryčal ani tur:

Pavel, syn môj, čo urobili s tebou? Zabili, zmárnili moje drahé dieťa!

I hodil sa na predmety na stôl a plakal, trhajúc si vlasy. Sabína zbledla a slzy ju zaliali, ale jednako sa opanovala natoľko, že chytila otcovu ruku, a hladiac a bozkávajúc ju, prosila ho, aby nezúfal, že sa jej Marcel zaprisahal, že Pavel žije.

Byvar sa vzchopil.

A prečo ti nepovedal, čo je s ním? Iste ťa klamal, a Paľko, môj drahý, jediný viac nežije!

Povedal, že žije a že vám povie, čo je s ním. Ale len o pár dní, lebo je taký slabý, že ani hovoriť nevláde.

Ja budem čakať pár dní! A čo hneď zahynie, musí mi povedať, čo je s tým chlapcom! — kričal zúfale Byvar a utekal von.

Sabína potom rozprávala matke, čo sa stalo. Byvarová bola životom taká ubitá, prestála toľko, bola nútená svoje city stále potláčať, že zlú zvest s pomocou Sabíny ľahšie preniesla ako jej náruživý muž. I ona i Sabína pevne dúfali, že boh ich ochráni od najhoršieho, a našli v tejto nádeji aspoň čiastočné uspokojenie.

Byvar utekal, čo mu dych stačil, k Marcelovi, a od- sotiac do cesty sa mu stavajúceho Imra, vbehol do izby k chorému.

Marcel, — kričal, — čo je s mojím Paľkom? Co sa s ním stalo?

Marcel, prebravší sa už na krik predto dvermi, poďíval sa s prekvapením na Byvara a povedal tichým hlasom:

Sadnite si, krstný otec. Pekne vás vítam! Čo je s Paľkom?

Žije?

No, ja som ho zanechal živého; poraneného, ale nie veľmi ťažko.

Kde to bolo, hovor! Pre boha ťa prosím, hovor už! — kričal Byvar zasa.

Dva dni pred bitkou pri Trenčíne sa moja čata zrazila s niekoľkými dragúňmi z Heisterovho vojska. Moji ľudia — dragúňov bolo málo, azda Šesťsedem ich razom zosekali z koni, a ako to už býva, dobili ranených a ozbýjali všetkých.

Pre umučeného pána boha, to i Paľka dobili! reval Byvar a trhal si vlasy.

Nie, Paľka nie! Šťastlivou náhodou nie. Hneď po zrážke mi jeden z mojich chlapov ponúkol veci, ktoré som vám poslal, na predaj. Prehliadnuc ich, videl som, že sú Paľkove, a šiel som naskutku nazad na miesto zrážky a našiel som ho tam ozaj ležať bez vedomia, ani mŕtveho. Mal rozbitú prilbu obuškom a pod ňou ranu na hlave, následkom ktorej zamrel, čo bolo jeho šťastie, a prestrelené

ľavé stehno. Polievali sme ho vodou a dali mu trochu akvavitu prežrieť, i prišiel k sebe. Zohnal som od chlapov trochu bielizne, lebo bol tiež ozbíjaný donaha, a zaviazali sme mu rany. Potom sme ho zanesli do hájovne neďaleko Istebníka, kde som ho zveril na hájnika, ktorý sa zdal byť poriadnym človekom. Povedal som mu, že keď ho opatrí ako treba, dostane hojnú odmenu.

No, a čo bolo s ním ďalej, nevieš, vyliečil sa?

No, čo bolo s ním ďalej, neviem, krstný otec, lebo nás odtiaľ cisárski razom odohnali, ledva sme so životom ušli. Viac sme sa ta nedostali. O dva dni bola bitka, v ktorej nás rozprášili na všetky strany.

Byvar v poFahčení — vzbudila sa v ňom nádej, že jeho syn žije — hodil svoje ťažké ruky na tvár a plakal. Marcel sa chvíľočku díval na neho, potom pýtal od Imra trochu vína. Vypil ho a tešil Byvara:

Neplačte, krstný otec, ja myslím, že Paľko sa iste vyliečil. Pravda, potrvalo, dokiaľ sa mu rana na nohe zahojila, lebo mu guľa vytrhla dosť hodný kúsok mäsa. Ale ani kosť, ani žily nemal poranené. A potom, veď sa dostal svojim kamarátom do rúk, nuž ho už len opatrili.

Ale prečo už neodpísal alebo neodkázal, čo je s ním, keď žije?

Marcel sa usmial!

Keby to bolo len tak ľahko! Pozrite, sedem týždňov som sa motal, kým som sa od Trenčína sem dostal! Poslovi teraz prejsť medzi tými všelijakými potľkajúcimi sa vojskami skoro nemožno. A teraz ešte ťažšie, lebo sa naše rozprášené vojská potľkajú po celom kraji.

Môžeš mať i pravdu, — pokýval Byvar hlavou, už trochu uspokojený.

Byvarovi len teraz zišlo na um, že Marcel vlastne zachránil Paľkovi život. Díval sa najprv na neho, nie bez zahanbenia, potom mu chytil naraz vychudnutú ruku a triasol mu ju.

Ty si dobrý chlapec, že si Paľka neopustil, ja sa ti za to odslúžim; odpustím vám z interesov, odpustím.

Marcelovi blyso v očiach i usmial sa.

Krstný otec, nemáte mi čo ďakovať, ani neprijmem od vás za to peňazí. Ja som už za to, čo som urobil, odmenený, a to stonásobne.

Byvar prišiel domov s ľahším srdcom, ako bol odišiel. Vyrozprával žene a dcére, čo bol počul od Marcela, a všetkým sa zasa naplnilo srdce nádejou, že Pavel šťastne vyviazol z nebezpečenstva.

Keď Byvar, fajčiak, uspokojene chodil po izbe, spýtala sa ho Sabína. s úsmevom:

Pán otec, a kedy ma zavriete do komory?

No, vieš, veľmi nedopekaj do mňa. Tentoraz sa ti to ešte prepieklo, už tomu Marcelovi kvôli, ale ak ešte budeš za ním chodiť, nuž ťa ani svätá Panna Mária, ani všetci svätí nevyratujú z tej diery, to si pamätaj. Ty falošná potvora, za Aristidom nemôžeš behať, a za Marcelom si ideš nohy zodrať!

— Pán otec, nemôžem za to, že ma Aristid nechce, — odvetila s ľahkým pohnutím pliec Sabína.

Byvarovi prichodili na um ešte mnohé okolnosti, zaujímajúce ho pri Paľkovom poranení, a preto išiel i na druhý deň k Marcelovi. Naučil sa ta chodiť, veď Marcel vedel toho toľko rozprávať, čo pokusova! za tie dva roky.

Marcel sa so svojím očakávaním, že je pri kurucoch sloboda, spravodlivosť, voľnosť a blahobyt, bolestne sklamal. Už keď sa mal s ich prvou strážou zísť, bolo jeho šťastie, že mal so sebou staršieho, vyskúseného chlapa Jura Kozáka, slúživšieho roky v stoličnom bandériu, ktorý ho nahovoril, aby ušli pred strážou, lebo že ich zoblečú donaha a možná i o život pripravia. Oni na to nič nedajú, že chcú ísť ku kurucom. Neskoršie sa presvedčil, že Juro mal pravdu. Na Marcela sklamanie v kurucoch iste tak účinkovalo, že na nich rozzlobený, nenechal na nich ani vlasa dobrého. Rozprával, že prvotné oduševnenie, ktoré ich bolo pohlo k povstaniu proti cisárovi, vymizlo, a bola to už len svojich-nesvojich plieniaca, medzi sebou sa hašteriaca, od každej riadnej práce a od poriadku odvyknutá zberba, ktorú riadne vojsko cisárovo, hoci ho bolo omnoho menej, všade rozprášilo. Marcel rozprával Byvarovi, že celé víťazenie kurucov pozostávalo z toho, že keď boli vo veľkej presile, napadli či nepozorovane, či nocou labanské oddiely, ktoré niekedy pobili a vyrabovali, niekedy však boli zas oni odrazení a vyplienení.

Nuž a prečo si neprišiel prvej domov, keď si videl, že tam niet ani voľnosti, ani blahobytu? — pýtal sa Byvar.

Hanbil som sa, bál som sa posmechu, ako i toho, že ma doma dáte chytiť, lebo som vedel, že sú u nás labanci páni. A bol by som vďačne prišiel, lebo som nielen ja, ale i mnohí moji priatelia vedeli, že z toho celého povstania nemôže byť nič, keď dosiaľ nebolo. Cisárski generáli Heister, Herbeville a Rabutin s malými vojskami chodili krížom-krážom po krajine, od jedného konca až do Sedmohradska, a my sme im to nemohli zabrániť; kde nás dopadli, alebo kde sme sa im postavili, tam nás ubili, a keď nás bolo i omnoho viac, ako ostatný raz pri Trenčíne.

Divná vec, že vás tí Nemci tak všade bili; to je veru hanba pre celú náciu, — krútil Byvar hlavou.

To je tak, krstný otec, že našich je mnoho i v cisárskom vojsku, a potom, veď sa u kurucov naozaj vážne ani nikto o vojnu nestaral. Riadnej pechoty a jazdy sme skoro ani nemali; tá troška, čo bola, nestála za reč. Peňazí nebolo, lebo páni sa len zabávali, tancovali, častovali a robili schôdzky, na ktorých navešali na seba šperkov, ktoré boli hodný milióny, ale vojsko platili medenými libertášmi namiesto strieborných toliarov a zlatých dukátov. Museli sme zbíjať priateľa-nepriateľa, ak sme chceli žiť ... A tak nás Slovač v hornom Uhorsku začala viac nenávidieť a prenasledovať ako Turkov.

A videl si Rákóciho?

Videl i viac ráz. Bol to i pekný i milý pán, ale jednako veľmi nafúkaný: netýkaj sa ma, a práca mu tiež nevoňala. Myslel o sebe bohviečo, a naozaj nevidel ďalej od nosa. Raz — bolo to vari v Novohradskej a či v Tekovskej stolici — mali vojenskú poradu, či majú a či nemajú Herbevillemu cestu zastúpiť. Boli tam skoro všetci hlavní vodcovia i s Rákócim a Bercsényim. Sedeli okolo dlhého stola, kukali na mapy a trúsili múdre rozumy. Zrazu vbehne medzi nich s veľkým krikom pani – myslím, že to bola grófka Forgáčka — že jej muž musí prestúpiť k cisárovi, ak sa jej pravda nestane. A viete, čo bolo vo veci? Milenka Ocskayho jej zastrelila chrta, lebo predbehol jej psa. Rákóci vstal a nechal poradu poradou a šiel robiť poriadok medzi peknými paniami. Rozumie sa, že Ocskay tiež nezostal tam, ako ani iní, ktorých väčšmi zaujímali baby ako celá vojna. Pravdaže, o Herbevilleho sa nikto viac nestaral.

Na vaše Šťastie, lebo by vás bol i tak vypráskal, — smial sa Byvar.

Najskorej. A aký poriadok bol medzi vojskom, o tom vám poviem jednu rozprávku.

Akýže mohol byť, keď vodcovia brali celú vec na žart. A takí ľudia nemilobohu márnili majetky a životy! — krútil Byvar hlavou. — Len keby nám ich diabol i sem nenasial!

Veru, veru, nech nás ruka božia chráni od nich! V Satmárskej stolici sa nás bolo zhŕklo z tisíc chlapov. Bola to veru strašná spoločnosť. Boli tam Kúni, Jási, hajduci, všetko ľudia bez milosrdenstva, a bolo tam ešte i dosť hodne nás Slovákov a čosi Rusínov. Nás bolo menej, lebo sa naši už veľmi začali roztrácať. Odišla nám už vôľa od všetkého, lebo sme videli, že všetko len na našu kožu ide. Naším oberštom bol akýsi Baráth, ktorý mal dávny hnev na Marsayho, majiteľa obce, pred ktorú sme prišli. Nebolo groši, len mizerné libertáše, za ktoré ti nikto

nič nechcel dať, len keď si mu pištoľ oprel o prsia. Ani jesť a piť nebolo čo. Obec bola vraj kurucká, ale Baráth a jeho dôstojníci chytrou rozhodli, že je tam viac labancov ako kurucov, a tak nás pustili na tú nešťastnú dedinu, aby sme ju vydrancovali. Baráthovi záležalo najviac na tom, aby sme kaštieľ znivočili, lebo tam sú vraj najväčší labanci a tam sú i poklady v múroch a pivniciach zamurované; kto si čo nájde, bude jeho. Môžete si myslieť, ako ten kaštieľ praštal; za niekoľko hodín skoro skaly na skale nezostalo v ňom. Ale čo tam kaštieľ, ale to nešťastné obyvateľstvo, to čo vystálo! Prišiel som pred jednu kováčsku vyheň a videl som, že Kúni priviazali nešťastnú mladú ženu kováčovu ku lipe pred domom; nakládli pred ňu ohňa a asi dvojročného jej chlapčeka rozpálenými nožmi pichali. Nešťastné dieťa kričalo: „Ujinko, bolí, nechcem ťa, choď preč!“ Môžem povedať, skala by sa bola zmilovala i nad ním i nad materou, ktorá skoro zošalela od žiaľu. Naraz prišiel, ako keby z neba spadol medzi tých divochov kováč, otec dieťaťa. Bol to hodný, silný chlap. Mal v ruke mlat, a kým sa zbadali, roztrepal ním trom z tých katov kotrby. Chceli ho chytiť živého tí diabli, aby ho mohli mučiť, preto ho nik neodstrelil. Kováč sa bránil ako divý, nehľadiac na menšie rany, ktoré dostal. Medzi obranou stihol zabiť i svoje dieťa i svoju ženu jedným úderom kladiva. Konečne ho prevládali, keď ešte niekoľkých špatné doráňal. Priviazali ho o ten strom a radili sa, čo majú s ním robiť. Narádzali také trýznenie, že človeku i od spomínania tých ukrutností vlasy dupkom vstávali. Držal som nabitú pištoľ v ruke a sám neviem, ako sa to stalo, či ma niekto drgol, či nie, pištoľ vypálila a zo vzdialenosti troch krokov dostal kováč náboj do hlavy. Bol hneď mŕtv. Keby ste boli počuli, čo tí kumánski diabli vyčíňali! V tú minútu stál ich vodca predom mnou a nasadil mi nôž na krk. Ešte dnes vidím, ako sa blýskajú jeho čierne okále v tej opálenej tvári a ako mu visia hrubé fúziská až na prsia. Zuby ceril na mňa ani vlk. Keby mu môj Juro Kozák nebol vrazil napochytrou halapartňu do rozzeveného hrtana, nerozprával by som vám tu, to je isté.

Nuž a čo, Kúni sa len tak dali od vás zabíjať? — pýtal sa Byvar, nedôverčivo krútiac hlavou.

To už nie. Z celej veci sa strhla medzi Slovákmi a Kúni i hajdukmi taká bitka, že nás s ťažkou biedou roztrhali. Môžem povedať, že sme sa zabíjali navzájom s omnoho väčšou chuťou, ako keď sme sa s labancami bili. Nemali sme sa my vôbec radi, vrčali sme jeden na druhého ako cudzí psi. Vôbec sa naše náтуры nerovnali; najmä už k ostatku nemal Maďar na Slováka, a naopak, dobrého slova, ba ani pohľadu. A čím ďalej je tým horšie. Dobré to vedeli

cisárski vodcovia, a preto nás pri Trenčíne, hoci ich bolo omnoho menej, bez mnohého rozmýšľania napadli a rozprášili ani plevy. Pálfy udrel na Pekriho, ktorý viedol naše pravé krídlo, a čochvíľa ho rozbil. Heisterovci rozohnali i našu slávnú pechotu a nastal taký neporiadok, že pri úteku i sám Rákóci spadol z koňa a zamdlel.

No, vidíš, Marcel, a ty si si myslel, že v kurucoch je spása všetkých opustených a ubiedených.

Krstný otec, mnohí si to mysleli. Mnoho som sa naučil za tie dva roky. Naučil som sa, že je i poddaný človek celkom taký človek ako my. Naučil som sa na svojej škode, že keď páni chytajú bláznov, že je to nie preto, aby bláznom pomohli, ale sebe. A to tiež mnohí nevedia, kým sa nepresvedčia na vlastnej kožke. Ale za labancov, za cisárskych, si tiež nedám oči vyklat', krstný otec. Ako zmýšľate, neviem, ale tí veru tiež len za seba pracujú, a nie za našu krajinu.

Pravdu máš, chlapče, — vybuchilo z Byvara mimovoľne. — Jedinými priveľmi sme si len my sami!

Krstný otec, keby sme to mohli nahliadnuť, ale takú prostú pravdu, aby sme sa len na seba spoliehali, nemôžeme porozumieť, a preto nás klamú všetci.

Byvar chodil takto skoro každý deň vyše dvoch týždňov k Marcelovi a spriatelil sa s ním. Marcel mal už teraz viac rozumu, ako pred svojim kurucovaním, a neškriepil sa s ním nikdy, ako to robieval predtým.

Sabína ho za ten čas ani raz nebola navštíviť. Vedela, že sa mu dobre darí, že už i vstal a že chodí už i povonku. Teraz bez vážnej príčiny nechcela riskovať, aby ju otec zavrel do komory, a vedela, že by to urobil už i preto, aby jej dokázal, že drží svoje slovo.

Marcel pri svojej prvej vychádzke videl, že je nový kaštieľ pokrytý, ako sa patrí, a zvonku ovakovaný. Matka mu porozprávala, že to všetko dal urobiť Byvar, ako i že sa o gazdovstvo stará, pravda, všetko na svoj ošoh, ako bola presvedčená.

Marcelovi tieto zvesti ťažko zaľahli na srdce: čo bude s nimi?

Medzitým sa povesti o vpádoch kurucov do stolice stále opakovali. Obyvateľstvo bolo nadmieru znepokojené, každý odpratával cennosti na bezpečné miesta a v každej kúrii boli vždy pohotové záprahy a kone na rýchly útek. Rozbití kuruci boli rozhorčení i tým, že sa slovenský ľud teraz už skoro všade otvorene staval proti nim. Kde mohli, drancovali dediny a odháňali dobytok, a Slováci, kde mohli, robili na roztratených pohon ani na divú zver. Šetrenia nebolo; koho chytili, bol nebohý.

V jedno predpoludnie pribehol na spenenom koni husár k Byvarovi s rozkazom županovým, aby sa bezodkladne dostavil k nemu. I on i domáci cítili, že ide o vážne udalosti, a keď odišiel, čakali so stiesneným srdcom, s akou zvestou príde.

Bola už noc, keď došiel, a vojdúc do izby, jeho žena i Sabína videli na jeho ustarostenej tvári, že sa stalo vážne nešťastie.

Sabína, trochu zblednutá, sa ho pýtala, čo sa stalo. Byvarová sedela bez slova a čakala oddane úder, ktorý má na nich padnúť.

— Čo sa stalo? — hovoril Byvar temným hlasom. — Čo sa stalo? Kuruci so značnou silou idú na nás. Všetka stoličná pohotovosť je zhromaždená pri Červenej Skale, i presidiari zo zámku sú tam. Môžete si myslieť, čo je to, keď nechali i zámok bez obrany. Nech nám je boh milostivý, ak nás premôžu!

Otec, na vašom mieste by som ozbrojila i sedlač proti nim! — zvolala Sabína.

Pravdu máš, dievka moja, — zvolal, udrúc sa po čele. — Sú obce, na ktoré sa môžeme spoľahnúť. Myslím, že i naši Podhoranci tiež vďačne pôjdu proti nim, keď si pomyslia, ako ich sporiadali pred Štyrmi rokmi. Dám ešte teraz na poplach zvonit.

I Šiel von, ale vo dverách sa obrátil.

Pravda, je, ešte jedna nepríjemná vec! Župan mi rozkázal, aby som Marcela dal chytiť a aby som ho zajtra ráno dovedol do mesta, kde bude ako kurucký burič bez akéhokoľvek ďalšieho súdu popravený. Čert to vzal, jednako mi je len krstná a pomohol tomu Paľkovi! — zakľal a vyšiel zháňať hajdúchov, lebo skoro všetka čelad už spala.

Byvarovi bola povinnosť dať Marcela chytiť veľmi nemilá. O tom, či ho má azda nechať utiecť, ani nerozmýšľal, lebo že musí vyplniť rozkaz županov, bolo v jeho duši zakorenené ako železná nevyhnutnosť. Jeho duševný rozpor sa nevybavil mnohým mudrovaním o rozličných povinnostiach, ale Špatným nadávaním a kliatím na celý svet.

Sabína na ten strašný chýr zbledla ako smrť a pozrela na mať tiež tak zblednutú. Na chvíľku ju opustila sila, i padla na stolicu. Ale už sa vzbudila a zastala pevne so zatatými päťami.

Čokoľvek sa stane, musím ho zachrániť, a to naskutku. Sama nemôžem ísť k nemu, lebo by ma moja neprítomnosť prezradila, pošlem Martina. Mamička, zavolajte ho!

Mať vyšla a hneď dovedla Martina, obliekajúceho si v chôdzi mentieku.

Martin zostal pri dverách stát; rozčúlením a vekom triasla sa mu šedivá brada.

Martin, pôjdeš potajomky po mladého Strážnického a dovedieš ho naskutku k nám do mojej izby. Chcú ho chytiť a obesiť už zajtra. Musíš to urobiť chytro, aby ťa nepredbehli, lebo hajdúsi už idú poň, a aby o tom nikto nevedel.

Martin len zamrmlal čosi a už bol vonku.

Sabína, vo svojej izbe ho nemôžeš držať, — zašepkala matka.

Nie, mamička, viem, že nie. Zavrieme ho do komory, tam ho nikto nebude hľadať, a Martin hó bude opatrovať. Predbežne môže byť tam deň-dva, potom uvidíme, čo urobíme ďalej.

Vtom už bolo počuť bitie na zvon, a čochvíľa ožila dedina svetlami a krikom. Ľud sa zbehol pred kostolom, všetko utekalo ta, čo malo nohy a vládalo chodiť. Y bráne chrámu, na schodíkoch, stál Byvar, pri ňom z dvoch strán chlapi s faklami.

Chlapi, zasa idú na nás kuruci, ako pred Štyrmi rokmi, — volal Byvar pevným hlasom. — Stoličné i zámocké vojsko už stojí proti nim, ale ho je málo. Ktorí sa cítite, poberte, ak niet inej zbrane, sekery, kosy a pôjdeme na nich i my. Nebudeme čakať, dokiaľ prídu sem hanobiť naše ženy a nás zbíjať a rezať ani baranov. Zoberte sa a o hodinu sa tu zídeme, ja pôjdem s vami!

Stal sa huk medzi svetom, ženy kričali a plakali, a chlapi, pozerajúc jeden na druhého, sa pobádali: „No, podme. Ozaj, sťa s baranmi zachádzali s nami. Radšej skapať so sekerou v ruke, ako dať sa od tých lotrov katovať.“ Spomínajúc, čo ktorý utrpel alebo utratil, rozbehli sa domov.

Byvar ešte predtým, ako by bol vyzval ľud na obranu, bol poslal štyroch hajdúchov, aby chytili Marcela, sputnali ho a zavreli do rána do obecnej temnice, dávajúc naň pozor, aby im neušiel. Potom išiel ustarostený do svojej kúrie, cítiac nezvyklú ľútosť nad človekom, ktorého v túto chvíľu strachu a rozčúlenia jednako pokladal za vinného. Doma ho privítala Sabína s otázkou, čo sa bude robiť, a či ľudia pôjdu proti kuracom.

Kázal som Marcela chytiť, — riekol Byvar, neodpovedajúc na otázku Sabíninu.

Bolo vidno, že mu v tej chvíľi táto vec väčšmi tlačí dušu ako nábeh kurucov.

Hajdúsi už šli poň, čochvíľa ho dovedú. Potom sa môžeš, pre mňa, s ním ešte raz zhovárať. Ja idem s chlapi, pripravte mi, čo mi treba, a Martin nech osedlá Rapoša, pôjde so mnou.

Pán otec. Martina neberte so sebou, je starý a kaše, nebudete mať z neho osohu. A vy by ste tiež nemali ísť. Pošlite mladšieho. Zasa vás bude lámkca trápiť.

Byvar rozčúlený pozrel na ňu.

Mlč! Pôjdem. Ty mi nebudeš rozkazovať. Pre mňa si nechajte tu toho starého trúpa; pôjde sa mnou Ondrej. Rozkáž mu, nech sa zoberie!

V zhone, ktorý nastal chystaním na odchod, prišli hajdúsi, vysiatí zajať Marcela — bez neho. Najstarší z nich oznámil, že vraj, keď začali zvonit, vyšiel i mladý Strážnický z domu a že sa od tých čias nevrátil. Hľadali ho, vypytovali sa, kde je; nikto nevedel nič povedať, vôbec nevidel ho nikto, ani keby sa bol prepadol.

Keď Byvara mrzelo pred chvíľou, že má Marcela dať chytiť, mrzelo ho teraz ešte väčšmi, že mu ušiel. Pomyslel si na výčitky županove, že ho mal dať už dávno zlapať, a kľial nešeredne. Nevedel sa teraz napochytro rozhodnúť, čo má urobiť, či ísť s ľuďmi na kurucov a či hľadať Marcela.

Napokon sa mu zdalo byť vážnejším ísť s chlapmi a ponechať hľadanie Marcela svojmu adlátusovi, po ktorého poslal do blízkej dediny posla. Trvalo hodnú chvíľu, dokiaľ prišiel Jób Nižniansky. Bol to ešte mladý, hodný šuhaj, veľmi chtivý do všetkého, predstavujúci si všetko veľmi ľahkým a tratiaci naraz vôľu, keď niečo nešlo tak, ako si on žiadal.

Dokiaľ Jób prišiel, pozeral Byvar s istou nedôverou na Sabínu. či ona nemá prsty v zmiznutí Marcelovom, ale bolo jasné, že z domu nebola nikde, že sa s nikým nestýkala a z očí jej žiarila taká anjelská nevinnosť a taký smútok, že sa skoro ani neodvážil jej narážky robiť. Len chodil po izbe, klajúc na celý svet a rozháňajúc i sluhov i už zidených sedliakov hľadať Marcela. V hľadaní sa vyznačil najmä starý Martin, ktorý spomínal stále tureckú krv, ktorá ho iste uspôsobí na to. aby ho vyňuchal. Ale ani turecká krv nemohla tentoraz nič vykázať.

Po odchode Byvarovom sa Jób s plnou chuťou pustil do hľadania. Rozdelil si svojich ľudí a prekutali celú dedinu z domu do domu, nevynechávajúc ani šopu, chlievec alebo stajňu. Byvarovský kaštieľ nechali stranou, lebo veď bolo úplne vylúčené, aby sa ubehlík mohol tam skrývať. A že by mohol byť v komore, v tej hroznej komore schovaný, na to sa vôbec neopovážili ani pomyslieť, tým viac nie, lebo Martin rozhlasoval tajomným hlasom, že už od vyše týždňa videl z komory vychádzať, zavše i vo dne chlapa s odtatou rukou, ktorému sa z úst sviati.

Keď sa Jób takto bol potrápil celý deň, hodil rukou a zobral sa do mesta

hlásiť županovi, že sa veru Marcel kamsi podel. Najskorej vraj prebehol ku svojim starým kamarátom, keď sa dozvedel, že sú nablízku.

Celé štyri dni trvalo rozčúlenie pre vpád kurucov do stolice. Kolovali najrozmanitejšie zvesti, že sa bitka strhla, že naši vyhrali, a zasa že kuruci našich už ženú pred sebou. Boli chvíle; že ustrachovanejší už sadali na kone-vozy, aby utiekli pred hrozným nebezpečenstvom.

V piaty deň zrazu neočakávane nastúpilo rozuzlenie. Na podhorskej ulici sa naraz strhol huk, pokrikovanie a všetko obyvateľstvo sa vyhrnulo navonok: blatistou, širokou ulicou išli jazdci stoličnej pohotovosti a viedli ku koňom pripnutaných zo tridsať kurucov, nemilosrdne poviazaných, dokrvavených a dokaličených. Surových, opálených kurucov nikto nelutoval. Mnohým z nich viseli dlhé vrkoče na sluchách až na prsia a ich pohľady, ktoré vrhali na občanov, prezradzovali divú zášť a nenávisť, a nie prosbu o poľutovanie. Skoro každému zo sedliakov a žien prebehol mráz po chrbte pri pomyslení, že by sa boli dostali tým ľuďom do rúk.

Napokon sa dozvedeli i to, čo sa stalo. Pri Červenej Skale sa naozaj strhla bitka. Bohvie, ako by sa bola skončila, keby neboli prišli práve v najhoršiu chvíľu tri standáre cisárskych rajtárov, ktorí vpadli kurucom do chrbta. Vodcom jazdcov bol vraj akýsi podplukovník Byvar, ale nie z podhorských Byvarovcov.

Po jeho príchode sa všetko chytro skončilo. Čo z kurucov nevedelo ujst, to pobili a polapali. Niekoľkých chlapov vliekli do mesta na ukážku; tam ich na postrach nespokojných buričov povešajú.

O niekoľko hodín neskoršie prišli i Podhoranci s Byvarom. Niekoľkí z nich boli poranení a traja zostali mŕtvi na poli bitky. Príchod Podhorancov bol vcelku radostný, ale jednako priniesol i dosť smútku do domov, v ktorých boli ranení a mŕtvi. Ako v takýchto prípadoch ľudia robievajú, tak sa i teraz spytovali pána boha, prečo dopustil, že musel byť práve ich Jano alebo Mišo poranení alebo zabitý, a nie susedovie Ondro alebo Juro. Aká bola v tom spravodlivosť, že padol Mačucha, otec Šiestich drobných detí, a Debnár, nemajúci ani jedno, prišiel zdravý nazad? Ako vieme, pánboh na takéto otázky nedáva odpovede hneď. Časom ju dá Často, keď ju chceme pochopiť.

Podvečer, keď sa mysle už koľko-toľko utíšili, bolo počuť zasa dupot konský a veselé trúbenie. Tentoraz prichádzali cisárski rajtári z oddielu generála Pálfyho pod vedením podplukovníka Byvara, ktorí sa oneskorili prenasledovaním kurucov. Jazdci šli v zovretých radoch a zastali na komando stáť na priestore

pred kostolom. Tu ich rozdelili po domoch a dôstojníci odišli do byvarovského kaštiela, kde ich prijali s otvoreným náručím.

Keď vošiel ako ostatný do izby podplukovník Byvar, domáci potrebovali istý čas, aby sa spamätali zo svojho radostného prekvapenia, že ich osloboditeľom je skutočne ich syn, poťažne brat Paľko. Koľko otázok, výkrikov, bozkov a láskania vymenili za niekoľko mihnutí!

Napokon sa utíšili natoľko, že si posadali okolo stola, ktorý bol založený jedlami-nápojmi, na ktoré sa oficieri veľmi priateľsky usmievali. Rozprávali si potom navzájom všetky význačnejšie udalosti, ktoré sa boli prihodili od času, čo sa nevideli. Byvarovci si pásli oči na Paľkovi, urastenom mužovi so šibalskými očami; bol, ako keby vždy na nejaké figle myslel. A ozaj mal obyčaj, že rád podchytával a domrzal, koho mohol.

Rozprával, že bol pred trencianskou bitkou dosť povážlivo poranený, ale že ho jeho drahý priateľ Marcel zachránil, pričom málo chýbalo, že neprišiel o život, lebo len-len že ho prekvapivší ho dragúni nezastrelili, usilovať sa statočne usilovali, aby to urobili.

Na Byvarovu poznámku, že má rozkaz ho chytiť, aby ho obesili, sa Pavel zamračil.

— Akože je to, pán otec? Veď, ako ste spomínali, Marcel ešte pred dvoma týždňami prišiel sem sám podobrotky domov. Nechytli ho nikto so zbraňou v rukách, naopak, svojím príchodom sa vám vydal do moci dobrovoľne, a tak sa i naň vzťahuje amnestia, ktorú v mene Jeho cisárskeho a kráľovského majestátu, Jozefa Prvého, vydal náš terajší najhlavnejší generál Pálfy po trencianskej bitke. Podľa toho patentu každý z kurucov, ktorý sa samovoľne poddá, nesmie trpieť od nijakej vrchnosti nijakej škody na zdraví, živote alebo na majetku. A vy by ste práve môjho najmilšieho priateľa a ochrancu chceli takto vyplatiť!

Nuž akože je to, že my o tej amnestii nič nevieme? — zvolal Byvar, ktorého i mrzelo, že to nevedel, i tešilo, že Marcela do rúk nedostal.

Spíte tu v tichosti, ďaleko od sveta, — smial sa Pavel so svojimi kamarátmi. — Nuž ale je istá vec, že teraz bolo veru ťažko každého o všetkom upovedomiť.

Podivným spôsobom sa i Sabína smiala a to zo všetkých najzvučnejšie, takže najmä Pavel s potešením hľadel na neobyčajne veselú sestričku.

Počuješ, Paľko, nuž keby ste teraz Marcela chytili, by sa mu nič nestalo preto, že bol medzi kurucmi? — pýtala sa Sabína.

Nie, celkom nič, keď nebol chytený so zbraňou v ruke, ale sa sám poddal.

Nuž tomu sa veru o bitke nesnívalo, prišiel taký chorý domov, že ledva so životom obstál, — riekol Byvar. — S ním sme mohli robiť, čo sme chceli. Ja som bol u neho ešte v ten večer, keď prišiel.

No, a nestrielal na vás, pán otec, však nie? — pýtala sa Sabína.

Horký tam strieľal, — hodil Byvar rukou.

Tomu sa nemôže iste nič stať, patrí celkom iste pod amnestiu. Však, páni? — zvolal Pavel.

Všetci oficieri boli v tom ohľade úplne zajedno, že sa mu nemôže nič stať.

Sabína vyskočila od stola, oči jej iskrili.

Keby tak prišiel teraz medzi nás, nechtyli by ste ho?

Ba veru by sme ho pochytali všetci za ruky, ba čo viac, i okolo krku, a krásne vyoblápali a vybozkávali! — zvolal Pavel.

Byvar odul ústa a díval sa vytreštenými očami na Sabínu, z ktorej ani oficieri nespúšťali žiadostivých očí.

Ty maškara akási, ty vieš o tom človeku, kde je. Povedz, kde sa schováva!

Povedzte, pán otec, keby ste ho boli tak napochytro lapili a obesili, radi by ste boli teraz? — pýtala sa Sabína.

Čert ho tam vie, ale myslím, že som radšej, že sme ho nedostali, aspoň sme sa neprenáhľili. Bolo by bývalo i kadejakých opletačiek dost, — riekol Byvar s trochu pokonfundovanou tvárou, škrabúc sa za ušami.

No, a čo zaslúžim od vás, keď som vás zachránila od takej neprijemnosti?

Čo zaslúžiš? To, aby som ťa pre neposlušnosť zavrel do temnej komory, ako som ti slúbil, keď budeš s Marcelom do jedného mecha dúchať.

Nuž, viete čo, pán otec, poďte a zavrite ma ta. Budem spokojná, keď i naveky zostaneme v tej tmavej komore pospolu, — hovorila rozjarená Sabína. — Poďme do komory.

Byvar i dôstojníci šli mimovoľne za ňou. Sabína ich viedla chodbami ku malým, pevným dverám, spod prahu ktorých vybrala kľúč a otvorila ich. Keď zasvietila dnu, videli tam na dobre postlanej truhle ležať mladého muža, ktorý prekvapene zdvihol ešte vždy obviazanú hlavu a díval sa žmurkajúc na spoločnosť. Pavel priskočil k nemu a kričal:

Marcel, ty môj milý, drahý Marcel! — i oblapil a pobozkal ho.

Musel sa napochytro obliecť, i vtiahli ho do izby, kde sa veľmi chytro i s ostatnými dôstojníkmi spriatelil. Čo sa od rokov nestalo, to sa stalo v tento večer: Byvarová sa neprestala usmievať a slzila od radosti.

Byvar polovážne, položartom vyhrážal Sabíne pästou, ale jednako o

niekoľko dní, najmä rozhodným zaujatím sa Paľka za Marcela, odhodlal sa, že mu dá Sabínu za ženu.

Byvar nebol zle gazdoval za tie dva roky, čo spravoval Strážnickovské majetky. Strážnická so synom Imrom vyžili skromne z Porúbky a ostatný dôchodok obrátil Byvar na splácanie dlhu, nezabudnúc i seba poriadne úroky zarátať. Ale pri jeho dobrom gazdovaní z dlhu mnoho nezostalo.

Kaštieľ dostavali a zariadili krásne. Za dva roky vyrezávali okolití najlepší majstri nábytok a najšikovnejší zámočníci vykúvali krásne zámky, kľučky a mreže. Veru sú to krásne veci, hodno ich obzrieť i dnes, ktoré slúžia vtedajším majstrom na veľkú chválu.

Z piety oproti otcovi zamurovali nad hlavný vchod ten mramorový címer, ktorý si Imro Strážnický dal vykresat. Kaštieľ bol dokončený len o tri roky neskoršie, a nielen pričinením Imra Strážnického, ale i Marcela.

Byvar sa poškrabal za ušami, keď videl krásny címer skviet sa nad parádnym vchodom z kresaného kameňa.

— Jednako ten Imro len mal pravdu, keď hovoril, že hlavná vec je kaštieľ, panstvo k nemu sa nájde.

Marcel so svojou Sabínou ho počúvali, i musel im rozprávať, ako to bolo s tou výpoveďou nebohého Strážnického.

Obidvaja si s tklivou vďačnosťou spomenuli na dobrého otca a pozrúc si jeden druhému do očí, čítali v nich jeden cit, že jeho pamiatka nevymizne nikdy z ich duše.

Marcel Strážnický sa stal časom najlepším prvým vicišpánom svojej stolice. Mnohé cesty, školy, chudobince sú naveky zviazané s jeho menom a s menom znamenitej Sabíny Byvarovej, jeho manželky. Umreli týždeň za sebou, oplakávaní nielen peknou rodinou, ale i celým krajom, ktorého dobrodincami sa stali. Pochovaní sú v spoločnom hrobe v podhorskom kostole, na ktorý im vďačná stolica dala položiť krásny kameň, chváliaci ich cnosti a odporúčajúci ich duše večnému Pánovi sveta. Nápis na kameni končí sa týmito slovami: Lux perpetua luceat eis, sicut ii lucebant nobis.